ЛЕНИННИҢ ХЕРЭЭ МӨҢГЕДЕ ДИРИГ!

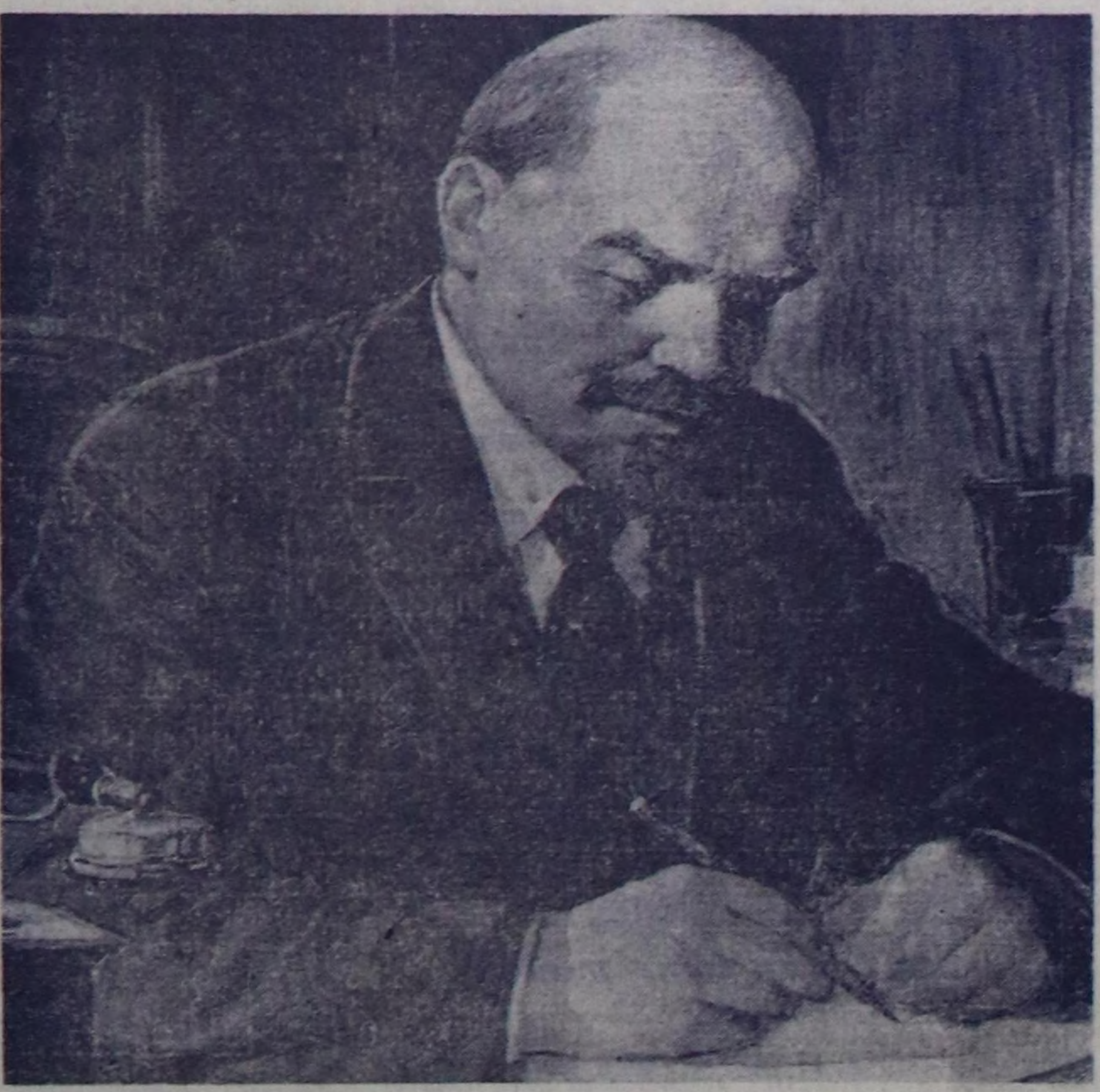

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
АПРЕЛЬ
21
СУББОТА
№ 94 (9170).
Өртээ 2 кеп.

„Партия— бистиң үевистиң угааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү“.

(В. И. ЛЕНИН.)

Лениннин тугунуң адаа-биле — коммунизмче!

МОСКВАГА БОЛГАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнү — апрель 22-ниң хүнү бистиң улустуң төөгүзүнге, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге мөңгези-биле кирген. Коммунистиг партияның болгаш ажылчы чоннарның делегейде баштайгы күрүнезиниң тургустунганы, бистиң улустуң, акы-дуңма социалистиг чурттарның бүгү чедиишкиннери, делегейде өндүр улуг чаартылгалар Ильичиниң ады-биле чарылбас холбаалыг.

Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганын алдарлыг хүннерде демдеглеп турар. Бистиң улус чоокта чаа ССРЭ-ниң тургустунганының чартык чүс чыл юбилейин байырлап эрттирген. Амгы үеде бистиң чурт база бир төөгүлүг хүнге — РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр 70 чыл болурунга белеткенип турар. Ол съездиге ленинчи партияны тургускан. Оон бээр бистиң партияның эрткен оруунда төөгүде деңнежир чүве чок деп «РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Ол ам барык он беш миллион коммунистерлиг боор, бүгү совет улустуң дайынчы авангарды апарган.

Коммунистер партиязының күжү ленинизмге шынчы чорукта. Ооң база бир сеткил өөрүнчүг илерели партийжи документилерниң солуушкунунуң чуртта эгелээн эгези болур. № 1 партбилетти СЭКП Төп Комитединге Владимир Ильич Ленинниң адынга бижээн.

Апрель 21-де Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге халас ажылдаарын улус Владимир Ильичиниң төрүттүнген хүнүнге тураскаадып турар. Тоску беш чылдың онаалдаларын төлептиг күүсединринге киирер чугула үлүг-хуу ол болур.

Чүс-чүс чылдар эртсе-даа, Владимир Ильичиниң тураскаалын кижилерниң чаа-чаа салгалдары база-ла амгызы дег йөрээп хүндүлээр. «Күш-ажыл кижилериниң аас-кежиктиг болурунга, бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазынга, чечектелиринге болгаш чаагай улуг алдарлыг болурунга, бүгү делегейде дарлаткан, мөлчүткен кижилерниң хосталырынга ол дег хөй чүүлдерни кылган кижи чок» — деп, Ульяновскиде тураскаал комплекизи ажыттынып турда, Владимир Ильичиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ынчалдыр чугаалаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал Кремльдиң Съездилер ордузунга дүүн болган. Залга найысылалдың партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының төлээлекчилери, үлетпүрнүң чаартыкчылары, Москва чооккавызының ажыл-ишчилери, эртем, культура ажылдакчылары, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары чыылган. Даштыкы чурттарның дипломаттары, совет болгаш даштыкы журналистер турган.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары **В. В. Гришин** ажыткан.

Кремльдиң Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң гимнизи чаңгыланган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары **Д. Ф. Устинов** «Ленинизм коммунизмче орукту чырыдып турар» деп илеткел кылган.

Илеткелди чыылганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй катап үзе кирип турган.

Хуралды хагдынган деп чарлаан. Ооң киржикчилери бут кырынга тура, партийжи гимн «Интернационалды» ырлап күүсеткен.

Ооң соонда байырлал концерти болган.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң болгаш хоорайның шериг гарнизонунуң дайынчыларының Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы дүүн, апрельдиң 20-де, Политиктиг чырдыышкын бажыңынга болуп эрткен.

Байырлыг хуралды СЭКП Кызыл хоорkомунуң ийиги секретары **С. М. Кудажи** ажыткан.

Хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл оюнун дугайында илеткелди СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов** кылган.

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫП ТУРАР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылынга холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралга эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ илеткели

Эштер! Гениалдыг угааннг болгаш чаныш-сыныш чок революционер, большевик партияның үндезилекчизи, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезиниң тургузукчузу, делегей пролетариадының баштыңчызы — Владимир Ильич Ленинниң амыдыралчы маадырлыг чоруу чылдың-на, он-он чылдар эрткен тудум-на, бистиң мурнувуска улам улуг чаагайы-биле көстүп кээп турар.

Күш-ажылдың кижилеринге Ленинниң ады ышкаш, ол хире улуг үнелиг кижи төөгүге чок турган болгаш чок-даа. Делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга марксичи-ленинчи өөредиг ышкаш ындыг улуг салдарын чедирген өске өөредиг төөгүге турбаан болгаш чок-даа. Совет улус ленинчи туктуң адаа-биле чорааш сайзыраңгай социализмни тургускан болгаш коммунизмче орук-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Акы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары ленинчи өөредигге удуртурбушаан, чаа амыдыралды тургузуп турарлар. Бүгү чурттарның пролетарийлери, социализм болгаш национал хосталга дээш демиселчилери революстуг күштүг болгаш сорук киришкинни ленинизмден ап турарлар.

Ленинниң өөредии болгаш хереэ — кижи төрелгетенниң ниити, интернационалчы хереэ боор турар. Ынчангаш бөгүн Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чыл болганын бистиң партия болгаш улус-биле кады бүгү делегейниң миллион-миллион кижилери демдеглеп турарлар.

Бистер бо чылдың ленинчи оюн Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чартык чүс чылының алдарлыг юбилейиниң демдеглээшкининиң соонде дораан-на уткуп турардыр бис. Ол болуушкунга тураскааткан эң чугула политиктиг болгаш теоретиктиг документ — СЭКП-ниң Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде — совет улустуң өндүр-улуг чедиишкиннерин тодаргайы-биле көргүскен, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр бистиң ниитилелдиң моон соңгаар улам хөгжүдериниң сорулгаларын болгаш перспективаларын ажыткан. ССР Эвилелиниң юбилейин байырлааны ленинизмниң төөгүге шынныг чоруунуң, социалистиг тургузугнуң күчүлүг амыдыралчы күжүнүң, Коммунистиг партияның революстуг чаартыкчы ролюнуң бадыткалдыг көргүзүү болган.

Ленинниң адынга бижип каан-биле эгелээн ол төөгүлүг болгаш байырланчыг болуушкунда — барык он беш миллион совет коммунистерниң ленинизмге чайгылыш чок бердингени, бодунуң башкызынга болгаш баштыңчызынга кызыгаар чок ынакшылы болгаш хүндүткели илергейлеттинген.

Коммунистиг тургузуушкуннуң чорудулгазының үезинде партияның ролю доктаамал бедиир деп, партияның XXIV съездизинде айыткан. Партия организациязы, коммунист бүрүзүнүң идепкейи бедээн болгаш партия хүрээлениниң чаңгыс эви улам сырый болган тудум дүрүм ёзугаар бодур ол боттуг чүүл долузу-биле илергейлеттинер. Партия документилерин солууру-биле холбашкан организас-политиктиг ажылдың баштайгы түңнелдери бо чугула ажылдың, партийжи амыдыралдың бүгү талаларынга, коммунистерниң инициативазын, чурумсагылгазын бедидеринге кайы хире эки салдарны чедирип турарын көргүскен. Амгы үеде коммунист бүрүзү бодунуң ажыл-чорудулгаазын ханызы-биле анализтеп көрүп, ленинчи улуг үүле-херектиң киржикчизи мен деп угаап медереп турар.

Чаа хевирниң партия билединиң ажыдыкаш, коммунист: «Партия — бистиң үениң угааны, ат-алдары болгаш арын-нүүрү» дээн кайгамчык ленинчи сөстерин номчуур. Ындыг партияның кежигүнү болуру улуг аас-кежик, улуг идегел болбушаан, улуг харысалга болур. Ленинчи-коммунист болуру дээрге, ажылчын аңгының болгаш күш-ажылчы бүгү улустуң херээнге идегелдиг болгаш шынчы бараан болуру, коммунизм дээш демиселге бодунуң күжүн болгаш аргаларын харам чокка бээри болгаш партия кежигүнү деп бедик атка кезээде, чүү-даа чүвеге төлептиг болуру-дур. Ынчангаш коммунистер Ленинниң кыйгырыг чораанын ёзугаар боттарының инициативазы, боттарының хууда үлегери-биле, чалбыыштыг партийжи сөзү-биле күш-ажылдың кижилерин сорук кирип, бистиң бүгү-ле ажыл-херээвиске коммунистиг идеяны киирип турарлар.

Партия массалар-биле быжыг харылзаалыг. Оларның сонуургалдарын чайгылыш чок илергейлеп турар болгаш бодунуң удуртукчу база башкарыкчы ролюн чедиишкинниг күүседип турар. Совет кижилер Коммунистиг партияга болгаш ооң дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитетке долузу-биле бүзүрээрлер. Олар СЭКП-ниң политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, бүгү талалыг деткип турар. Ооң тодаргай херечизи болза, ажылчы чоннарның партия кежигүнүнге кирер дээн кошкаш дивес чүткүлү болгаш алдарлыг ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның база улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери-биле ооң хүрээлениниң доктаамал долдуртунуп турары болур. Партия биле чоннуң чаңгыс эви —совет ниитилелдиң тиилекчи күжүнүң үнер дөзү.

Социалистиг демократияны хөгжүдер, ниитилелди эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның калбак кезектерин киириштирер шугумну СЭКП амыдыралынга чайгылыш чок боттандырып турар. Бистиң күрүневистиң политиктиг үндезини болгаш ооң демократчы чоруунуң эң-не долу илергейлээшкини болур Советтерниң ажылы хөй талалыг болгаш идепкейлиг апарган.

Хөй-ниитиниң профэвилел, комсомол дээн ышкаш массалыг организацияларының бистиң күрүне, ажыл-агый болгаш угаан-бодал амыдыралывыстың янзы-бүрү адырларынга хамаарылгазы көскүзү-биле бедээн. Ленинчи идеяларның амыдыралга бадыткаттынган салдарлары коммунистерниң болгаш кежигүн эвестерниң тургузукчу күш-ажылында, массаларның идепкейинде, инициативазында болгаш энтузиазмында илергейлеттинип турар.

Эштер! Коммунизм дээш демиселдиң эң кол талазы — экономика тургузуушкуну болур деп Ленин санап чораан. Хамааты дайыны чаа-ла доозулган 1922 чылда Владимир Ильич тайбың үеде чурттуң хөгжүлдезин тодарадып турган «ам бүгү-ле чүүлдү экономикаже угландырар» деп демдеглээн. (В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы. Т. 45, арын 440). Чаа социалистиг ниитилелдиң быжыг материалдыг үндезини, чоннуң чаагай амыдыралының көдүрериниң идегелдиг үнер дөзү, Совет күрүнениң хамаарышпас чоруунуң болгаш камгаланыр аргазының магадылалы чүгле күштүг болгаш сайзыраңгай экономика болур дээрзин Ленин чугулаап көрген. Ол бистиң чуртувуска социалистиг экономиканы тургузарының стратегтиг планын ажыдап кылгаш, ону боттандырарының талазы-биле нарын ажылды баштап эгелээн.

Экономиктиг тургузуушкуннуң ленинчи принциптери — улус ажыл-агый планнаашкыны, демократтыг централизм, чаңгыс аай удуртулганы болгаш эргелеп-башкарылга ажылчы чоннарның боттуг киржилгезин холбаштырары, күш-ажылга материалдыг болгаш моральдыг деткимчелерниң ханы холбаазы, боторулга-чарылга болгаш массалыг чарыш — социалистиг экономиканың хөгжүлдезиниң күчүлүг быралары болу берген.

Бистиң чуртувус төөгүлүг кыска хуусаада буржуаз-помещик тургузугдан, экономика болгаш культура талазы-

(Уланчызы 2-ги арында).

I. Лениннин партиязының угланыышкыны—коммунистиг тургузуушкун

Эштер! Бистиң партиявысты ленинчи деп адап турары-даа чөптүг. **Владимир Ильич** ону үндезилеп тургускан. Ол марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтпүшаан, ажылчын аңгының дайынчы партиязын организастаарының теоретиктиг үндезиннерин болгаш принциптерин, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылган. Ленин чогум-на ындыг партияны тургускаш, ону социалистиг революцияның тиилелгезин болгаш чаа ниитилелди тургузары дээш демиселче дидими-биле, шиитпирлиг углап баштаан.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининге эргилделиг үе чада болган РСДРП-ның II съездизиниң 70 чылы бо чылын болур. Делегейге чаа хевирниң баштайгы пролетарлыг партиязының тургустунганы чогум-на ол төөгүлүг съезд-биле холбашкан. Ажылчын аңгының революстуг организациязының дээди хевири болур партия дугайында, коммунистиг тургузуушкунга ооң башкарыкчы ролюнуң дугайында ленинчи өөредигниң ёзулуг шынныын аңгы демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкуннуң-даа практиказы бүгү талазы-биле херек кырынга бадыткаан.

СЭКП болза Төрээн чурттуң салым-хуузунуң харысалгазын бодунга алган башкарыкчы партия болбушаан, бистиң чуртту коммунизмче бүзүрелдиг баштап бар чоруур. Совет улустуң бүгү-ле чедиишкиннери партияның мөгаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазы-биле, ооң улуг организакчы болгаш политиктиг ажылы-биле холбашкан. Совет ниитилелди хөгжүдериниң уг-шиин партия ленинчи ёзу-биле мерген болгаш баш удур көрбүшаан, социализмниң санаап четпес аргаларын ленинчи ёзу-биле мергежилдиг ажыглап, ээлчеглиг сорулгаларны ленинчи ёзу-биле боттуг тодарадып, оларны чедиишкиннинг күүседирин кызымаккай чедип ап турар. СЭКП бодунуң бүгү иштики болгаш даштыкы-даа политиказын чорударда ленинчи чагыгларны чайгылыш чокка барымдаалап турар. Партия кажан-даа Ленин-биле, Ленин — кажан-даа партия-биле. Чогум-на ында — партияның күжү, ында — Ленинниң өлүм чок чоруу үндезилеттинген.

Партия документилериниң солуушкунунда — № 1 партия билединиң Владимир Ильич

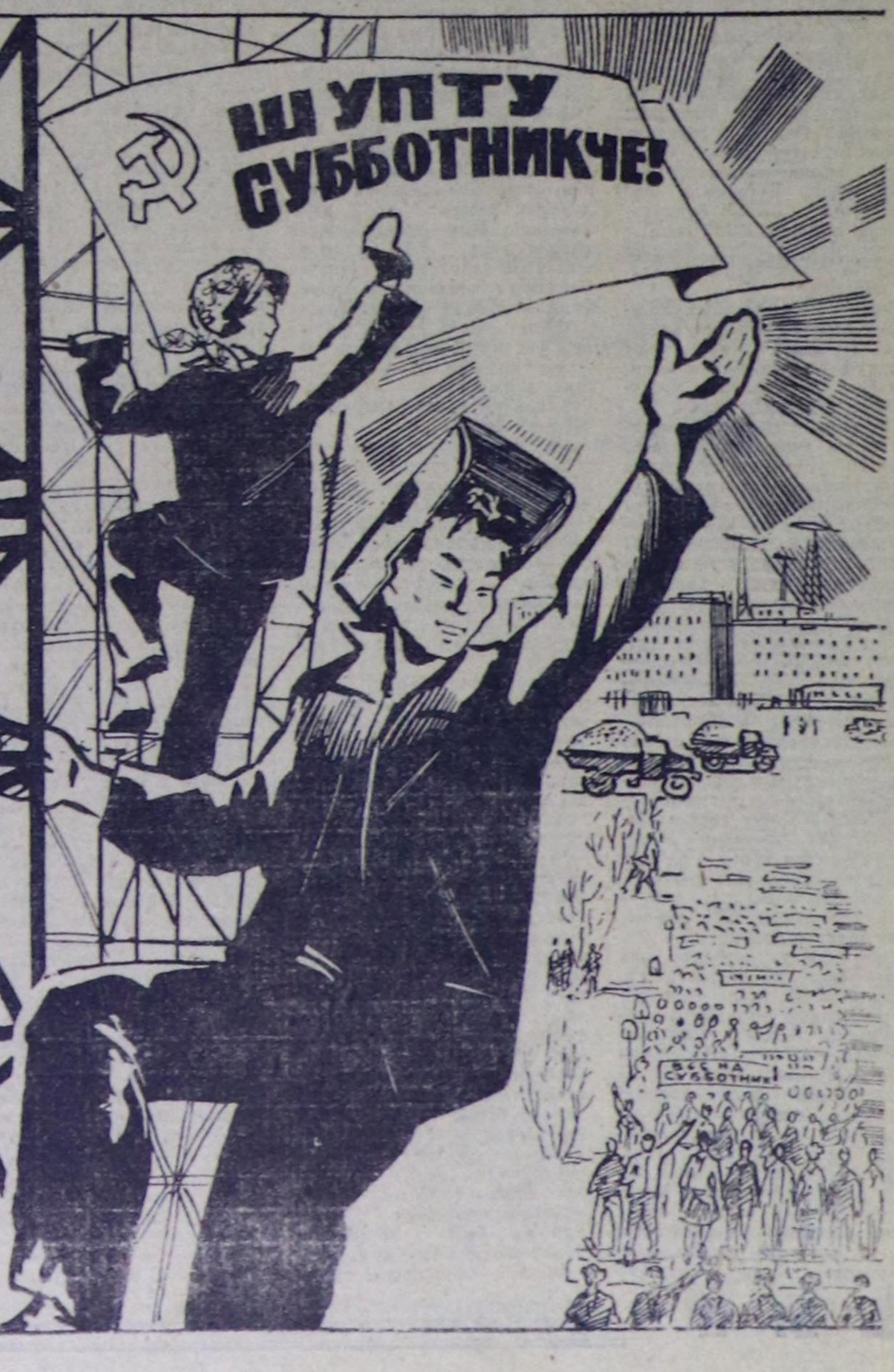

ШУПТУ—КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисежиңер! Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын чедиишкинниң күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиңер. — деп Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларының чалбыыштыг сөстери бөгүн, коммунистиг субботник хүнүнде, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарын улам-на күш-ажылчы сорук киирер.

Бистиң совет кижилер апрель хүннериниң бирээзинде күш-ажылдың байырлал хүнүн демдеглеп эрттирери үениң чаагай чаңчылы апарган. Улуг эгелээшкиниң 50 чылын демдеглеп эрттирген үеден бээр ажылчы чоннарның боттарының инициативазын ёзугаар чыл бүрү субботниктерни эрттирип турар. Бо чылын ол субботникти Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 чылынга тураскаадып турар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң — Лихачев аттыг автозаводтуң, 54 чыл мурнунда чуртта бир-ле дугаарында коммунистиг субботник организастаан Москва-Сортировочная депозунуң, Алексеев аттыг фабриканың, «Мосжилстрой» трестиниң коллективтери «Кызыл субботаны» эрттирер дугайында патриотчу эгелээшкинни үндүрген болгаш ону Совет чурттуң улус ажыл-агыйының ажыл-ишчилери изиг күзел-биле чүүлдүгзүнген. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары деткээн. Ынчангаш бо хүн — апрельдиң 21 — байырлал хүнү, күш-ажылдың Бүгү-эвилел байырлал хүнү болуру ол. Башкы Ленинниң чурту — Советтер чуртунуң ажылчыннары болгаш колхозчулары, эртемденнери болгаш специалистери, бүгү совет кижилер ынчалдыр шиитпирлээни ол.

Индустриалдыг Москваның ажыл-ишчилериниң патриотчу эгелээшкиннерин бүгү чурт кезээде деткип келген. «Улуг эгелээшкин» деп сураглыг чүүлүнге Владимир Ильич Ленин москвачыларның эгелээшкинин онза бедик үнелеп, оларның ниитилелге халас ажылдап бээр күш-ажылчы эгелээшкинин коммунизмниң өзүмнери кылдыр көрген. Баштайгы субботниктиң чаштанчызындан бүгү улустуң социалистиг чарыжының чалбыыжы кыптыгып үнген.

Амгы субботникти тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эрттирери бо. Чуртта хөй-хөй бүдүрүлгелер боттарының камнап алган чиг-эдинге, материалдарынга, электроэнергиязынга ажылдаар болгаш анаа ажыл хүннеринге бодаарга, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырлар.

Совет Тываның ажыл-ишчилери, чурттуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, москвачыларның патриотчу эгелээшкинин сагыш-сеткилдиң ханызындан чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш коммунистиг субботникке идепкейлиг белеткенген. Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының муң-муң ажыг ажыл-ишчилери бо хүн «Кызыл субботаже» үнер болгаш чүс-чүс муң рубльдиң чүүл-бүрү продукциязын бүдүрүп, 170 муң ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Тываның үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчы чоннары тудугга, септелгеге, оруктар болгаш көвүрүглер кылырынга, сеертүлгеге, тудуг материалдарын белеткээринге, чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң шугумунга, а көдээниң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынга, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге аппарып төгеринге, мал кажааларын тударынга, өөредилге черлериниң коллективтери болгаш көдээ албан-хаакчылар хоорайларның база суурларның чаагайжыдылга ажылдарынга ажылдаар. Субботник эрттирериниң бүгү коллективтерде тургустунган штабтары бөгүн кылыр ажылдарны ыяк планнаан.

Чоннуң коммунистиг субботник хүнүнде ажылдааш, беш чылдың фондузунче шилчидер акша-хөренгизи бистиң социалистиг ниитилеливистиң алыс бүдүжүнге таарыштыр бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культура деңнелин улам бедидеринге, улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын улам экижидеринге чарыгдаттынар дээрзин чон билир. Ынчангаш олар бедик медерелдиг, патриотчу ёзу-биле эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар.

Коммунистиг субботникке идепкейлиг киришпишаан, Совет Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш быжыг тура-соруктуун. Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр улам-на сырый каттышканын база катап көргүзер.

ШУПТУ — КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫП ТУРАР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

биле хожудаңгай чоруктан амгы үениң экономикалыг, күчүлүг эртем-техниктиг арга-шинээлиг болгаш улустуң бедик культуразын чедип алган сайзыраңгай социализмниң ниитилелинче шилчээн. Совет эртемниң чедиишкиннери бүгү делегейге хүлээп көрүүшкүннү чедип алган. Черде, сугда болгаш агаарда — кайда-даа бистиң чурттуң эң тергиин машиналары болгаш аппараттары ажылдап турар. Атомнуң энергиязын кижиге бараан болдурган. Космосту шиңгээдирин чүгле шинчилелдерге эвес, харын улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга дүүштүр практикага ажыглаарынче онза кичээнгей салдынган. Бо бүгү дээрге, эштер, бистиң партиявыстың ленинчи политиказының болгаш совет улустуң карак кызыл күш-ажылының ачызы-дыр.

Бистиң ниитилелдиң өзүп турар аргаларын болгаш хереглелдерин барымдаалааш, СЭКП-ниң XXIV съездизи чоннуң амыдырал байдалын экижидери-биле холбашкан хөй талалыг айтырыгларны шиитпирлээринге экономиканы эң ханызы-биле кириштирерин боттандырарының угланыышкынын айыткан. Ооң-биле чергелештир чурттуң экономиктиг күчүзүнүң үндезини аар индустрияның хөгжүлдезиниң бедик темпилерин хевээр арттырарын көрүп турар.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бүгү талазы-биле бедидери — партияның ажылдап кылганы социал-экономиктиг программазын боттандырарының кара чаңгыс оруу ол. Маңаа кол чүүл болза эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, экономиканы башкарарының системазын сайзыраңгайжыдары, күш-ажыл, материалдыг болгаш саң курлавырларын чөп ажыглаары, социалистиг чарыштың дээштиин бедидери болур.

Бистиң улузувус тоску беш чыл планын амыдыралга боттандырбышаан, сорук кириишкинниг ажылдап турар. Бистиң чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар, совет улустуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле съезд соонда эрткен үеде бурунгаар быжыг базымны кылган. Ажыл-херектеривистиң хемчээлинге чаңчыга берген-даа болзувусса, тургузукчу күш-ажылдың амгы көдүрлүүшкүнүн чоокта чаагы үе-биле деңнеп көөрге безин кайгамчык-тыр.

Амгы беш чылдың ийи чылы болгаш үш айының дургузунда бир триллион хире рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрген — ол болза 1961—1965 чылдарда азы бүдүн чедиги беш чылда бүдүрген продукция-биле деңнежир-дир. Газ, минералдыг чемишчидилгелер, чиик автомобильдер, соодукчулар дээш өске-даа чүүлдер талазы-биле алырга, оларны чедиги беш чылда ниити бүдүргенинден эрткен ийи чылда хөйнү бүдүрген.

Үлетпүр бо чылды эки эгелээн. Продукцияны саарарының бирги квартал планын 102 хуу күүсеткен, эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 6,4 хуу, а хонукта ортумак бүдүрүлгениң өзүлдези 7,8 хуу апарган.

Бистиң чуртувуста тудугнуң хемчээли канчаар-даа аажок өскен. Улус ажыл-агыйының кол бүдүрүлге фондулары эрткен ийи чылда барык 80 миллиард рубльге улгаткан; ол дээрге бистиң чуртувуска 1950 чылда турган бүгү бүдүрүлге фондуларындан хөй бооп турар. Күрүнениң 800 хире улуг үлетпүр бүдүрүлгелери, ол ышкаш хөй санныг цехтер, бүдүрүлгелер болгаш өске-даа объектилер ажыглалда кирген.

Совет индустрияның аргаларының улам өскенин, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң маадырлыг ижиниң дугайын бо бүгү улам көскүзү-биле херечилеп турар.

Партияның ажылдап кылганы көдээ ажыл-агыйны моон соңгаар улам хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Экономиканың бо адырынга 1971—1972 чылдарда капитал салыышкыннарының хемчээли эрткен беш чылдың баштайгы ийи чылдарынга деңнээрге 1,7 катап улгаткан. Көдээни техника, минералдыг чемишчидилгелер, тудуг материалдары-биле хандырары элээн экижээн. Чурттуң каңдаашкынныг районнарын суггат-биле хандырар дугайында Ленинниң күзели амыдыралда боттанып турар. Ам чылда ортумаа-биле 600 муң гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглалга киирип турар — ол болза сески беш чылда бир чылда онаажтыр ажыглалга киирип турганындан 1,7 катап хөй болуп турары-дыр.

Агаар-бойдус талазы-биле эрткен чыл оң берге болган, ынчангаш чер ажылының продукциязының чамдык кол хевирлерин алыр талазы-биле планныг көргүзүглер чедип алдынмаан. Харын ол-даа байдалдарда көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле партияның быжыг угланыышкынының ачызында, көдээ ишчилерниң улуг күжениишкининиң болгаш бедик мергежилиниң, тараа дээш бүгү улустуң демиселиниң ачызында гектар черден-не ортумаа-биле 14 центнер тарааны ажаап алган. Ол дээрге мурнундагы беш чылдың чылда ортумак дүжүдүнден хөй-дүр. Ооң түңнелинде тарааның чылда чыылдазы эрткен ийи чылда 175 миллион тонна, азы 1966—1970 чылдарының чылда ортумак чыылдаазындан 7 миллион тонна хөй болуп турар. Ристи кажангызындан-даа хөйнү белеткээн, чурттуң төөгүзүнде кажан-даа туруп көрбээн хөвең дүжүдү алдынган.

Ам часкы тарылганың изиг түлүк өйү. Чер ажылдакчылары дүжүттүг бедидер болгаш көдээ ажыл-агый культураларын, хамыкты мурнай тараа культураларын тарыыр шөлдү калбартыр талазы-биле хүлээлгелерни алган. Олар чүгле бо чылдың күрүне планын күүседиринге эвес, а көдээ ажыл-агый продукциязының чедип алдынмаан чүүлдерин чедир алырынга, ажыл-агый бүрүзүнүң курлавырларын эң үре-түңнелдиг ажыглаарынга шиитпирлиглер.

Чаңгыс сөс-биле, беш чылдың шиитпирлиг чылы — 1973 чылдың планныг бүгү кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседип дозарынга таарымчалыг аргалар экономиканың бүгү адырларында ажыттынып турар-дыр. Ол аргаларны, амыдыралга боттандырары ажылчы чоннарның боттарындан, бистиң кижи бүгүдеден хамааржып турар-дыр, эштер!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чоннуң чаагай чоруун бедидериниң программазы чайгылыш чок боттанып турар. Беш чылдың баштайгы ийи чылында ниити хереглелдиң фондузу 23 миллиард рубльге өскен. Демир-орук транспортунуң ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агыйның механизаторларының элээн кезээниң, эмчилерниң, башкыларның болгаш ажылчы чоннарның чамдык категорияларының ажыл төлевири улгаткан. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның назылап кырааны дээш алыр пенсиязының эң биче хемчээлин өстүрген; колхозчуларның пенсия хандырылгазын экижиткен; дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда студентилерниң стипендиялары улгаткан. Ниитилелдиң хереглел фондузундан чурттакчы чонга көргүскен чиигелделер болгаш төлевирлер барык 15 хуу көвүдээн.

Эрткен чылдың төнчүзүнден бээр беш чылдың чугула социал-экономиктиг хемчеглелерин боттандырып турар — үлетпүрнүң, транспорттуң, харылзааның, көдээ ажыл-агыйның күрүне бүдүрүлгелериниң болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлге адырларының ортумак ажыл төлевирлиг ажылдакчыларының шалыңнарын болгаш төлевирлерин хары угда бедидип тургаш, эң эвээш дээп ажыл төлевирин улгаттырып келген. Ол хемчег 50 миллион ажыг кижини хаара тудар болганы ооң кайы хире улуг хемчээлдиин чугаалап турар. Ону боттандырганының түңнелинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның орулгазы чылда-ла 9 миллиард рубль хире өзер. Күш-ажыл төлевириниң чаа чуруму бо чылын-на Уралды кириштирбишаан, чурттуң соңгу болгаш чөөн районнарында ажылдап турарларга нептерен турар.

Ажылчы чоннарның улам өзүп турар акша орулгалары хереглел чүүлдерин бүдүрүп үндүрериниң чогуур угланыышкыны-биле хандыртынзын дээш хөйнү кылып турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы ийи чыл дургузунда 14 ажыг хуу өскен, чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирери — 23 хуу улгаткан. Беш чылдың эгезинден тура 4,5 миллион ажыг чаа квартираны туткан. Өөредилге черлериниң, культура, медицина болгаш уругларның албан черлериниң четкизи калбарып, совет кижилерниң амыдырал байдалын экижидер талазы-биле өске-даа улуг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Партия улустуң чаагай чоруун улам бедидериниң сорулгаларын ынчаар, ленинчи ёзу-биле, калбак болгаш тодаргай угланыышкынныг кылдыр тургузуп турар-дыр. Оларны ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинге үндезилеп, аңаа холбаштыр ынчаар ленинчи ёзу-биле шиитпирлеп турар-дыр.

Бистер түңнелдерин үндүрерде, Ленинниң бисти канчаар өөреткенин ёзугаар, чүгле чедиишкиннерни эвес, харын-даа четпестерни база көөр ужурлуг бис. А олар ам-даа эвээш эвес болгай. Дыка хөй бүдүрүлге черлери, харын-даа чамдык министерстволар безин продукцияны сайгарарының, чаа техниканы ажыглалга киирериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш орулгалыг болур чорукту улгаттырарының талазы-биле берген даалгаларны ниитизи-биле күүсетпейн баргылаар-дыр. Чаа-чаа тудугларны ам-даа оожум ажыглалга киирип, ажылдап турар бүдүрүлгелерин, чиг-этти болгаш материалдарны, ажыл шагын эпти-ле багай ажыглап турар. Самчыгдаар болгаш артык ажыл кылып, шүүдел кылыр чоруктарның фактылары ам-даа узуткаттынмаан. Бистиң ниити хүлээлгевис — ол бүгү четпестер-биле шиитпирлиг демисежири бооп турар.

Эштер! Экономиктиг тургузуушкун талазы-биле партияның кол негелдезин эш Л. И. Брежневтиң — «ажыл-ишке угшигни шалыпкын өскерткеш, кол күжениишкинни ажыл-агыйны башкарарының ажыктыг аргаларынче угландыргаш, экономиканың ажыктыын шыңгыы улгаттырарын хандырары болур» — деп тодараткан ёзугаар боттандырып чорударывыс эргежок чугула.

Коммунизм тургузуушкунунга кижиниң угаан-бодалының тургусканы бүгү-ле чүүлдерин, эртемниң болгаш техниканың бүгү-ле чаа чедиишкиннерин бараан болдурарын В. И. Ленин шыңгыызы-биле негеп чораан. Техниктиг депшилгениң айтырыгларын шуут эртем болгаш революстуг ёзу-биле канчаар көөрүнүң чайынначак үлегер-чижээн ол биске көргүскен.

Ленин мурнакчы техниктиг баазага — ГОЭЛРО планынга үндезилээш, экономиканы хөгжүдериниң төөгүге эң-не баштайгы перспективтиг планын ажылдап кылырының эгелекчизи болгаш организакчызы болган. Ол план амгы-даа үеде болза, эртем-техниктиг болгаш социал-экономиктиг сорулгаларны чаңгыс-аай холбаалыг кылдыр шиитпирлээриниң кайгамчыктыг үлегери бооп турар. Ленин партия болгаш күрүне удуртукчузу болганда, чаа чүүлдү бедик чергези-биле үнелеп билир, эртем-техниктиг идеяларның тыптып турган үезинде-ле оларның хөгжүлдезиниң болгаш херек кырында ажыглалының перспективазын көрүп билир мергежилдиг турган.

Бистер шуптувус эртемни болгаш техниканы ленинчи ёзу-биле көөрүнге өөренир ужурлуг бис. Ол чорук кажан партия болгаш улус боттарының күштерин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салганы — эртем-техниктиг революцияның чедиишкинин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг-биле ханы холбаштырар сорулганы угландырып турары амгы үеде онза чугула бооп турар.

Хамыктың мурнунда эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидеринге болгаш оларны херек кырынга ажыглаарын дүргедедиринге эң улуг хемчээлдиг-биле деткимчелиг ындыг экономиктиг болгаш организастыг байдалдарны тургузары эргежок чугула. Бо талазы-биле эртемни, техниканы болгаш бүдүрүлгени хөгжүдерин үр хуусаа дургузунда көөрү, а ол ышкаш адырлар аразының планнары бодунуң ролюн ойнаар ужурлуг. Ол чорук чаа техниканы тургузарының болгаш ажыглалга киирериниң бүгү үе-чадаларының үезинде эртем албан черлериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарның бот-боттарынга холбаалыг ажылдаарын хандырар.

Күштерни болгаш акша-хөреңгини-даа кедилиг шинчилелдерге болгаш эртемни хөгжүдеринге база улус ажыл-агыйының техниктиг деңнелин көдүреринге бурунгаар базымны кылыр арганы бээр ындыг ажылдарга мөөңнээри ажык-дузалыг деп партия Төп Комитеди санап турар. Эң-не сайзыраңгай машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, чонга эки шынарлыг бараанны бүдүрүп үндүрериниң ажылынга, чиг-этти болгаш материалдарны комплексилиг ажыглаавышаан, бедик бүдүрүкчүлүг технологтуг ажылдарны калбаа-биле чорударынга бүдүрүлге черлериниң шалыпкын чоруун бедидерин чедип алыры онза чугула.

Бистиң үлетпүрүвүс XXIV съездиниң соонда ол угланыышкыннарга илдең бурунгаарлаан. Эрткен беш чылда бир чыл дургузунда үлетпүр продукциязының 1700 хевирин бүдүрер кылдыр ортумаа-биле шиңгээдип ап келген турда бо беш чылда ооң 3500 хевирин шиңгээдип ап турар. Ам эргижирээн продукция бүдүрерин улам шиитпирлиг соксадып турар. Продукция шынарын тодарадырының күрүне үнелээшкининиң чаңгыс аай системазын тургускан. Ада-чурттуң үлетпүрүнүң эң эки 1700 ажыг кылыгларынга күрүнениң шынар демдээн ам безин тывыскан. Ынчанмыже техниктиг депшилгени дүргедедир база продукцияның шынарын оранчок бедидер дугайында ук съездиниң негелделерин амыдыралга боттандырар дээш партия комитеттери болгаш ажыл-агый органнары, бистиң бүгү кадрларывыс ам-даа эвээш эвес ажылдарны кылыр апаар.

Эштер! Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын улам экижидерин, бүгү ажыл-агый механизминиң шын болгаш деңдескп ажылдаар деңнелин бедидерин партия бодунуң экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи деп санап турар. Планнарны төпчүдерин сайзыраңгайжыдар, техниктиг болгаш экономиктиг үндезилелдиин бедидер, күрүне онаалдаларын күүседир дээш сагылга-чурумну быжыглаар, харысалганы бедидер дугайында айтырыг СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чылда) Пленумунга тургустунган. Чугааның ужуру болза, цехтерден болгаш бүдүрүлге черлеринден министерстволар биле төп ажыл-агый органнарынга чедир — экономиканың бүгү звеноларынга план болгаш ажыл-агый ажылын экижидер дугайында, социалистиг планнаашкынның артык күштүүн, бүдүрүлгени мөөңнээриниң болгаш төпчүдериниң аргаларын бүгү хемчеглер-биле ажыглаар дугайында бооп турар.

«Коммунизм улуг бүдүрүлгени бүгү чуртка эң улуг хемчээлдиг-биле төпчүдерин болгаш баш бурунгаар көөрүн негээр» — деп, В. И. Ленин бижээн (том 36, арын 392). Үлетпүрнү эргелеп-башкарарының тургузуун сайзыраңгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа үндүрген доктаалы аңаа хамаарыштыр улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бүдүрүлге черлерин быжыглаары, күчүлүг бүдүрүлге каттыжыышкыннарын тургузары, эргелеп-башкарарының ийи азы үш звенолуг системазынче адырларның хөй нуруузун шилчидери үлетпүр бүдүрүлгезин мөөңнээрин болгаш экономиканы удуртурунуң бот-орулга-чарылгалыг үндезиннерин калбартырын дүргедедир ужурлуг.

Амгы үеде ажыл-агыйны удуртуп чорударынга, эргелеп башкарылганың экономиктиг методтары улам улгадып турар ужур-дузалыг. Өртектер, кредит, орулга болгаш материалдыг деткимче-шаңналдар фондулары, планныг чижек-хемчээлдер, экономиканың бүгү-ле быралары бүгү курлавырларны бүрүн ажыглаарынче, күжениишкинниг планнар хүлээп алырынче, бүдүрүлгеге эртем-техниканың чедиишкиннерин ажыглаарын дүргедедиринче бүдүрүлге черлерин сорук киирер ужурлуг. Ам ажыл-агый реформазының механизмин сайзыраңгайжыдарын чогум-на ындыг угланыышкынныг чорудуп турар.

Технология ажылдарын, бүдүрүлге черлерин болгаш бүдүрүлге адырларын эргелеп-башкарарынга автоматчыткан системалар улам улуг рольду ойнап турар. Эрткен ийи чылдың дургузунда ажыглалга киирген ындыг системалар ооң мурнунда эрткен беш чылдың барык бүгү дургузундаазы хире болган. Амгы үеде эвилел министерстволарының болгаш төп ажыл-агый организацияларының чартыктан хөй кезии эргелеп-башкарар болгаш планнаашкын ажылынга электрон машиналарын ажыглап турар. Эргелеп-башкарарының автоматчыткан системалары улам калбаа-биле болгаш оранчок ажыктыг кылдыр ажыглаттынган туруп болур ийик деп чүвени база чугаалап болур.

Бистиң экономикавыска бүдүрүүшкүн хемчээлдериниң улгатканы болгаш ажыл-агый харылзааларының нарыыдааны, бүдүрүлге черлериниң, каттыжыышкыннарының эргелерин улгаттырганы бүдүрүлгеде ажыл-херектерниң байдалынга, күш-ажылдың болгаш күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаарынга коллективтерниң база оларның удуртукчуларының харысалгазын бедиткен турарын баш бурунгаар барымдаалап турар. Ынчангаш бистиң бурунгаарлаарывысты саададып турарларга удур коллективтерниң үргүлчү болгаш шиитпирлиг демисел чарлап турары кончуг үнелиг.

Планнарны күүседириниң чедиишкинниг болурун кезээде кижилер шиитпирлеп келген болгаш шиитпирлеп-даа турар. Оларның чогаадыкчы инициативазы болгаш мергежили, организастыг чоруу болгаш шудургу ажыл-ижи үре-түңнелдерин хоорайларда, электростанцияларда, заводтарда, колхоз фермаларында — бистиң чуртувустуң байлаа болган бүгү-ле чүүлдерге берип турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда ажылчы чоннарның хөй-нийти болгаш бүдүрүлге ажылынга идепкейи оранчок улгаткан. Ол хамыктың мурнунда социалистиг чарыштан илереп турар. Ону калбартырын Ленин канчаар-даа аажок ужур-дузалыг деп үнелеп чораан. Чарышты организастаары Совет эрге-чагырганың экономика талазы-биле сорулгаларының аразынга көскү черни ээлээр ужурлуг» — деп, ол бижээн (том 36, арын 150).

1973 чылдың күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседири дээш Бүгү-эвилел чарыжын калбартырынче партияның ажылчыннарга болгаш колхозчуларга, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглеринге кыйгырыы бүгү чуртка деткимчени ап, чаа-чаа кайгамчыктыг эгелээшкиннерни чалгыдып үндүрген. Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери «1973 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле — шалыпчы темпилерлиг ажылдаар!» деп лозунгнуг чарыштың эгелекчилери болган. Магниткаңың металлургтары, Донбасстың болгаш Кузбасстың шахтёрлары техниканы эң чогумчалыг ажыглаары дээш чарышты калбарткан. Объектилерни тударының хуусааларын оранчок дүргедедирин болгаш акша-хөреңгини камнаарын хандырып турар, москва тудугжуларының бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарының бригада методунуң үлегерин эдергеннер улам көвүдеп турар. Кубаньның тараажылары чаагай дүжүт дээш демиселдиң эгелекчилери болган.

Камнап алган материалдарындан неделяда бир шак дургузунда продукция бүдүрүп үндүрүп турарын хүлээнген Москваның электровакуумнуг приборлар заводунуң мурнакчы ажылчын херээженнери үнелиг эгелээшкинни кылган. Ону баштай бодап көөрге, эвээш-биче хүлээлге кылдыр сагындырар, ынчанмыже ол эгелээшкинниң чер болганда нептерей бергенин бодап көөр болза, амгы үеде бүдүрүлге хемчээлдеринге дүүштүр миллиард-миллиард рубльдиң продукциязын немей ол бээр ийик. Дамырактар дег, чогаадыкчы ажыл-иш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш бүгү улустуң шимчээшкининге ынчалдыр немежип турар.

Ам социалистиг чарыш улам калбарган, улам улуг хемчээлдерлиг апарган. Ооң-биле капсырлаштыр ук чарыштың хевирлери болгаш утка-шынары база хөй-хөй талалыг байып турар.

Баштайгы беш чылдар үелериниң уткуштур алдынган планнар дээш шимчээшкинни хоочун салгалдың кижилеринге тураскаалдыг. Ам ындыг планнар чүгле күш-ажылчы чаагай чаңчылдарның салгаашкынының үлегер-чижээ бооп турар эвес, харын ажыл-агыйны удуртуп-башкарарының практиказынга хынаттынган аргаларын ажыглаарын үениң чаа-чаа байдалдарынга дүүштүр калбартып турар. Уткуй алган планнар күрүне планының онаалдаларын чер-черниң инициативазы-биле, коллективтерниң социалистиг хүлээлгелери-биле чогумчалыг дүүштүрүп турар. Ындыг болганда, чарыш эчис сорулгаже улам чиге угланыышкынныг болгаш дээштиг бооп, илереттинген курлавырлар шалыпкын барымдаалаттынып турар болгаш ажыглаттынып турар. Партия, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организациялары социалистиг чарыштың ленинчи принциптерин чайгылыш чок боттандырарын; ооң көскү, нептеренгей турарын, түңнелдерниң деңнелгелиг болурун, мурнакчы бүдүрүлге дуржулгазын нептередирин чедип алыр хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чылда) Пленумунуң түңнелдерин чугаалажыр талазы-биле партия комитеттериниң чоокта чаа эрткен пленумнарынга болгаш коммунистерниң ниити хуралдарынга бистиң экономикавысты хөгжүдериниң чогуур өйү келген айтырыгларын идепкейлиг база чогаадыкчы ёзу-биле чугаалашкан, экономиканың аргаларын улам четче ажыглаарының оруктарын айыткан. Бүгү эвилелдешкен республикаларның ажылчы чоннары чуртка бо чылын планда ажыр 4,5 миллиард рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрүп бээр социалистиг хүлээлгени алган. Беш чыл планын күүседиринге киирер чаагай улуг-хуу. Төрээн чуртка күш-ажылчы белектиң экизи ол болур!

Даарта совет кижилер Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге киржир, улуг эгелээшкинниң чаңчылдарынга, Ленинниң херээнге боттарының шынчызын көргүзер дээш бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринге, шөлдерге болгаш фермаларга баарлар.

Ол күш-ажылчы кайгамчыктыг байырлалдың бүгү киржикчилеринге улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун бо байырлыг хуралга күзеп каарын чөпшээреңер.

Эштер! Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды күштелдирери, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидери дээрге, бистиң планнарывысты боттандырарының чайлаш чок негелдези, социалистиг ниитилелдиң депшилгезиниң эң чугула факторларының бирээзи деп партия санап турар. Ооң-биле кады партия болза ажыл-агыйжы болгаш идея-кижизидилге ажылының чаңгыс аай чоруун шыңгыызы-биле чедип ап, экономиктиг болгаш административтиг шиитпирлерниң мораль-политиктиг уржуктарын өөренип көөрүн негеп турар.

XXIV съездиниң материалдарында, ССР Эвилелиниң 50 чылының дугайында документилерде, партияның Төп Комитединиң доктаалдарында илереттинген идеялар болгаш түңнелдер бүгү идеологтуг ажылдарны улам көдүреринге деткимчени берип турар. Ол дээрге, хамыктың мурнунда сайзыраңгай социалистиг ниитилел дугайында, кижилерниң чаа төөгүлүг ниитилешкээ болур совет улус дугайында, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының аргаларының дугайында чүүлдер-дир. Ол болгаш өске-даа чугула теоретиктиг болгаш политиктиг айтырыгларны ажылдап кылган чорук марксизм-ленинизмниң эртинезин байлакшыткан, идейлиг кижизидилгениң эртемниг үндезинин быжыглаан, ооң аргаларын калбарткан болгаш практика-биле харылзаазын улам быжыг болдурган.

Партия совет кижилерни эртемниг коммунизмниң идеяларынга, коммунистиг интернационализмниң болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң ёзузунга кижизитпишаан, бистиң аравысче буржуазтыг болгаш биче буржуазтыг үзел-бодалдарның болгаш чаңчылдарның шургуп кирерин шиитпирлиг-биле удурланып турар. Коммунистиң, совет камаатызының өжээнзирек идейлиг салдарлар-биле демисели — социализмниң принциптериниң тиилелгези дээш, бистиң идеалдарывыстың тиилелгези дээш демисел болур.

Бистиң тургузуувуска таарышпас — политикадан дашкаарлаар болгаш хөй-ниитиниң эрге-ажыктарын тооп көрбес, хулиганнаар болгаш арагалаар, социалистиг өнчү-хөреңгини оорлаар чоруктар-биле эптеш чок демиселге коммунизм тургузукчуларының бедик мөзү-шынарлары бадыткаттынар. Бо болгаш моон өске-даа хөлегеленчек чоруктарны ажып эртерде, бүгү-ле аргаларны: идей-кижизидилгелиг ажылдарны, административтиг салдар чедирерин, социалистиг ниитилелдиң быжыг үзел-бодалдыг, бедик культурлуг хамаатызының хереглелдерин болгаш чаңчылдарын кижи бүрүзүнге сайзырадырын, бодунга болгаш эштеринге негелдени бедидерин ажыглаар херек.

Экономика, культура, идеология талазы-биле бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга партия бистиң ниитилел болгаш күрүне тургузуувусту быжыглаан база хөгжүдүп, амыдыралдың совет социалистиг хевирин бадыткап турар.

Амыдыралдың ол хевири социал оптимизм-биле, социализмниң социал-политиктиг эң улуг чаалап алыышкыннарынга, күш-ажылга эргени боттуу-биле хандырып турарынга, улустуң чаагай чоруунуң доктаамал өзүлдезинге үндезилеңген даартагы хүнге кижиниң быжыг бүзүрели-биле онзаланып турар. Амыдыралдың ол хевиринге кижилерниң эрге-ажыктарының болгаш сорулгаларының чаңгыс аайындан тывылган оларның аразында харылзааларның кижизиг база коллективтиг аяны дүгжүп турар. Амыдыралдың ол хевири бедик медерелдиг болурун, четпестерге эптеш чок чорукту, бодунуң коллективиниң, бүгү ниитилелдиң ажыл-херээ дээш кижи бүрүзүнүң бедик харысалгазынга үндезилеңген социал идепкейлиг чорукту негеп турар.

Амыдыралдың совет хевири болза бистиң эң үнелиг байлаавыс, бүгү улустуң чоргаары болур. Ол ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хүн бүрүдеги практиказынга хөгжүп база байлакшып турар. Ынчаарга бис бөгүн тода сорулгалыг болгаш эки ажылдаанывыс тудум, кижиниң бүгү талалыг сайзыралының дугайында, коммунизмниң долу тиилелгезиниң дугайында ленинчи идеяларны амыдыралга улам дүрген боттандырар бис.

II. Социализм биле тайбың чарылбас

Эштер! Делегей болуушкуннарынга бодунуң революсчу, депшилгелиг салдар-хамаарылгазы-биле социализм тайбыңны болгаш улустар аразынга найыралды бадыткап турар. Ынчаарга Ленинниң өттүр көргени ышкаш, чаа тургузуг бодунуң артыкшылдыг чүүлдерин хөйү-биле ажыткан тудум, ол бүгү медереңдиг ажылчы чоннуң улам ханы сеткил ханыышкынын чаалап ап турар. Делегейниң революстуг шимчээшкини, күш-ажылчы кижи төрелгетен улус массаларының күзел-соруунуң боттанып турарының чижээн, боттарының идегелин болгаш чөлеңгиижин чогум-на харын социализмден шынныы-биле көрүп турар.

Совет Эвилели делегей ареназынга амыдыралдың дээди шынын — ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын, социализмниң болгаш коммунизмниң идеалдарын камгалап турар. Ленинчи партия бистиң улуг баштыңчывыстың чагып арттырганы даштыкы политиктиг принциптерни империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге күчүлүг чепсек кылдыр, улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарының идепкейлиг херексели кылдыр ажыктыы-биле хереглеп турар.

Даштыкы политиканың айтырыглары, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идип үндүргени Тайбың программазын боттандырары партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың онза кичээнгейиниң чүүлү бооп турар. Ол айтырыглар-биле Политбюро болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев боду ханы тодаргайы-биле, хүн бүрү ажылдап турар. Совет Эвилелиниң сөөлгү чылдарда калбарган «тайбың халдаашкыны» болгаш делегей харылзааларының бүгү адырларынга чедип алдынган шыңгыы бурунгаар базымнар коммунизм тургузуушкунунга, бүгү ниити тайбыңны быжыглаарынга таарымчалыг даштыкы байдалдарны хандырарынче угланган шынап-ла кайгамчык улуг ажыл-чорудулганың дугайын херечилеп турар. Ол ажыл-чорудулга социалистиг дем каттыштырылгазының улустарының, делегейниң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизиниң калбак хүлээп көрүүшкүнүн алганы ооң төлептиг үнелели бооп турар.

Аңгы талазы-биле туруштуг даштыкы политиканың, тайбың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның эң идегелдиг баазазы болза чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга чедиишкиннер болур дээрзин төөгүнүң дуржулгазы бүзүрелдии-биле чугаалап турар. Делегей аренназында күштерниң өскерлип турар деңзигүүр байдалы социалистиг экономиканың делегейде эң-не дүрген хөгжүлделиг бооп турары-биле колдуунда тайылбырлаттынар. Совет Эвилелиниң болгаш акы-дуңма чурттарның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң бедик темпилери доктаамал болбушаан, ажылчы чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң чайгылыш чок өзүлдези-биле кады сайзырап турар.

Экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелерниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли эрткен чылын 1950 чылдың деңнелинден 8 катап ашкан, ол-ла үеде сайзыраңгай капиталистиг чурттарның экономиказы 3 катап өскен. Капиталистиг системаның кризизи улам ханылап турар үеде делегейниң социалистиг системазының бо хире улуг чедиишкиннерни чедип ап турары улуг чоргааралды болдуруп турар. Капитализмниң экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң дең-дески болбазының дугайында Ленинниң ажыткан дүрүмүнүң кайы хире көстүп көрбээн күш-биле бадыткаттынып турарын бо хүннерде хөй чижектерден көрүп болур. Империалистиг күрүнелерниң аразында чөрүлдээлер чидигленген. Бүдүрүлгениң үе-үе болгаш кудулап бадып турарында, ажыл чок чорукта, инфляцияда болгаш акша-саң-хөө силгиишкиннеринде капиталистиг экономиканың доктаамал туруш чок чоруу долузу-биле илергейлеттинип турар. Монополияларның дарлалы күштелген, ажылчы чоннарны дарлаары улам-на дерзииленген.

Социалистиг күрүнелерниң улустарының мурнунда сыр өске перспективалар ажыттынып турар. Социалистиг интеграцияның комплекстиг программазынга дүүштүр боттандырып турар улус ажыл-агыйының планнарын болгаш бир демниг ажыл-чорудулганы таарыштырганы бистиң чурттарывыска бодунуң курлавырларын чүгле долу ажыглаар арганы берип турар эвес, харын чурт бүрүзүнүң тус-тузунда күүседири берге сорулгаларны боттандырарынга дузалап турар. ЭДЧ-ниң чурттарының национал экономиканы чиг-эт, одаар чүүл, машиналар, дериглер, транспорт, саналга техниказының хөй хевирлери-биле хандырбышаан, эртем-шинчилел ажылдарын кады боттандырып турарлар. Ол чорук делегей социализминиң өзүп орар күштерин долузу-биле ажыглаарынга делгем орукту ажыдып турар.

Партиялар аразының быжыг харылзаалары, бүгү талалыг кады ажылдажылга болгаш дузалажылга, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң арга дуржулгаларын солчуру, даштыкы политика талазы-биле бир демниг хөделиири, угаан-бодалдың эртинелери-биле бот-боттарын байытчыры — бо бүгү чүүлдер-биле социализм чурттарының улустарының болгаш акы-дуңма партияларның аразында харылзаалар тодараттынып турар. Бо дээрге эштер, пролетаржы интернационализмниң ленинчи принциптериниң амыдыралда боттанып турары-дыр!

Элээн каш чурттарның тиилээн пролетариадының интернационалчы каттыжыышкыны делегей политиказынга шиитпирлиг салдарны көргүзе бээр үениң чедип кээрин В. И. Ленин баш удур көрүп чораан. Ол баш удур көрүүшкүн төөгүлүг боттуг чүүл апарган.

Даштыкы политика талазы-биле акы-дуңма кады ажылдажылганың үре-түңнелдиг бооп турарын онзалап демдеглээр херек. Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демиселге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг чурттарның чедип алганы маргыш чок чедиишкиннери ол дугайын чугаалап турар. Сөөлгү он-он чылдарның дургузунда Вьетнамга үргүлчүлеп келген хан төгүүшкүннүг дайынны соксатканы ол чедиишкиннерниң эң чугула кезээ болур. Ол чүнүң-даа мурнунда Вьетнамның патриоттуг күштериниң маадырлыг болгаш туруштуг чоруунуң, вьетнам улустуң массалыг маадырлыг чоруунуң ачызында чедип алдынган. Ол болза Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг чурттарның, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң быжыг деткимчезиниң ачызында чедип алдынган. Ол тиилелге шынап-ла төөгүлүг ужур-дузалыг.

Вьетнамга болуушкуннарының сөөлгү түңнели делегей аренназында күштерниң деңзигүүрүн өскерткен болгаш империалистиг туруштарны улам кошкаткан. Хосталгага ынакшылдыг улустар амгы үеде империалистиг ыйыдыышкыннарга болгаш агрессияга удур чедиишкинниг туржуп шыдаар апарган деп чүвени ол көргүскен. Интервентилер канчаар-даа аажок хөй шериг күжүн мөөңнеп, тайбың чурттакчыларны массалыы-биле узуткап, он-он муң шериглерин чидирип, бүдүн чартык миллиард долларны чарыгдаза-даа, эң улуг империалистиг күрүне аткаарлаар ужурга таварышкан.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазааның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның чедип алдынган тайбыңны быжыглаар, Париж дугуржулгаларын күүседирин хандырар болгаш вьетнам улустуң национал күзел-чүткүлдерин боттандырар дээр чүткүлүн шиитпирлиг деткиирин боттарывыстың интернационалчы хүлээлгевис кылдыр көрүп турар бис.

Азияга байдалды экижидери ол девискээрниң чурттарының коллективтиг айыыл чок чоруктуң идеязын улам өзүлделиг деткииринге идиг бээр.

(Уланчызы 3-кү арында).

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер

Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

Республика чарыжының тиилекчилери

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш садыг организацияларының бирги кварталда социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнелдерин үндүрген.

1973 чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжынга дараазында коллективтерни тиилекчилер деп санаан:

Үлетпүр бүдүрүлгелеринден: «Тыва даг-дүгү» комбинат (директору В. А. Ухов, партком секретары Д. М. Свавильный, местком даргазы Х. Ч. Сарыглар). Бо бүдүрүлге продукция сайгарарының планын 111,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 104,5 хуу күүсеткен болгаш шалың фондузундан 38 муң рубльди камнап алган.

Тудуг организацияларындан: Тываның автотранспорт эргелелиниң тудуг-монтаж участогу (начальниги Н. Р. Душинин, партгруппорг Л. А. Птухина, местком даргазы П. Е. Шишкин). Бирги кварталда бо участок тудуг-монтаж ажылдарының планын 178,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 129,1 хуу боттандырып, эрткен чылдың бо үезинге дүүштүр алырга, кереэлиг ажылдарның өзүлдезин 77,8 хуу өстүргеш, пландан ажыр 7 муң рубльдиң орулгазын алган.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринден: Кызылдың № 2 чүък сөөртүр автобүдүрүлгези. (Директору В. З. Сатаев, партия организациязының секретары В. Н. Комарова, местком даргазы Н. М. Баранова). Чүък сөөртүлгезиниң планын 106,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 108,1 хуу күүсеткен, пландан ажыр 19 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүп, 20 муң рубльдиң орулгазын алган.

Садыг организацияларындан: Чөөн-Хемчик районнуң райпозу. (Даргазы Д. Н. Сат, партия организациязының секретары А. Ч. Дигип, местком даргазы А. А. Самдан.). Ол райпо үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,7 хуу күүседип, саарылганың чарыгдалдарын эвээжеткен, пландан ажыр 1,2 муң рубльдиң орулгазын алган.

Бирги кварталдың социалистиг чарыжынга адырлар аайы-биле тиилекчи болган ол коллективтеринге шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр.

Тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар «Тыва кобальт» комбинаттың № 1 орук-тудуг участогунуң, чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң, № 3 автобүдүрүлгениң, Респотребсоюз АТБ-зиниң, Кызыл садыгның, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, ажылчын-хандырылга килдизиниң эки ажылын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга холбаштыр, тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының күрүне планнарын хуусаа бетинде күүседиринче болгаш Бүгү-делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн — Май 1 байырлалын төлептиг уткуурунуң чарыжын улам ыңай калбартырып партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарынга дааскан.

ЛЕНИНИЗМ КОММУНИЗМЧЕ ОРУКТУ ЧЫРЫДЫП ТУРАР

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында).

Быжыглып турар совет-индий найырал, Совет Эвилелиниң Япония-биле, а ол ышкаш Азияның өске-даа күрүнелери-биле экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларының хөгжүлдези улуг ужур-дузалыг.

Айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш улустар аразының калбак кады ажылдажылгазын таарыштыр тургузарының чаа аргалары Европада ажыттынып турар. Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыы биске чугула чүүл болур. Европаның дал ортузундан эгелээн фашистиг агрессияның дугайы, 20 миллион ажыг совет кижилерниң амы-тынын ышкынганы чүнүң-биле-даа деңнеттинмес оскундуруг болуп турарының дугайы, он-он муң төрээн хоорайларывысты болгаш суурларывысты үрегдеп каапканының дугайы чоннуң сагыш-сеткилинден ам-даа арлып читпээн. Ынчангаш харын Совет Эвилели социалистиг акы-дуңмалары-биле кады Европага тайбыңның быжыг магадылалдарын тургузар дээш демиселди хөй чылдарда чүткүлдүг чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Бистиң боттуг политикавысты чүвени чөптүг бодаар кижилер улам улуу-биле билип бар чыдар. Европага дайын соондагы хөгжүлдениң түңнелдери туруп турар кызыгаарларның бузулбазын албан хуузу-биле хүлээп көөр чорук-биле ам быжыглаттынып турарын сеткил ханыышкын-биле айтып болур. Совет Эвилелиниң болгаш Франция биле ГФР ышкаш ындыг салдарлыг күрүнелерниң аразында харылзаалар идепкейлиг калбарып орар. Барыын Берлин талазы-биле дугуржулга чардынган. Герман Демократтыг Республиканы дипломатия талазы-биле бүзээлээр дээр политика бүрүнү-биле буурап дүшкен. ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезиннериниң дугайында керээге ат салдынган. Диптиң бүгү күрүнелериниң айыыл чок чоруунуң болгаш деңэргелиг кады ажылдажылгазының байдалдарында Европаның келир үеде тайбың хөгжүлдезиниң үндезиннерин айтыр хүлээлгелиг ниити-европа чөвүлел хуралының практиктиг белеткели чоруп турар.

Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыын шиитпирлээрин тайбыңны хандырарының эрге-ажыктары чүткүлдүг негеп келген. Ону чедип алырының оруу белен эвес-даа болза, стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгалар, бактериологтуг чеп[illegible] хоругдаар болгаш уз[illegible] дугайында конвенция [illegible] ындыг чугула практиктиг шиитпирлер чүвениң алыс ужурун боттуг ёзу-биле көөр болза, ол талазынга дугуржуушкун болдунар аргалыг дээрзин көргүзүп турар. Бир эвес ам бистиң-биле чугаалажыышкыннар чорудуп турар талалар угаан-сарыылын көргүзүп, кайы-даа таланың айыыл чок чоруунуң принципин деңге хүндүлеп көөр болза, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының оруу-биле улам ыңайгы чугула базымнар кылдынган турар дээрзинге идегеп болур.

Эрткен чылдың майда Москвага совет-америк чугаалажыышкыннарның соонда делегейде политиктиг байдал көскүзү-биле экижип келген деп чүвени ам бүгүде хүлээп турар. Ол чугаалажыышкыннар АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзааларны чогумчударынга эргилделиг чүүл болган деп чугаалап болур.

Совет-америк харылзааларны экижидериниң курлавырларын көрүп турар бис. Ынчаарга Каттышкан Штаттарда ол чүүлге удур хөделип турар күштер база барын көрүп турар бис. Ынчаарга Совет Эвилелиниң туруш-бодалы билдингири-биле тодаргайлаттынган. «Бир эвес ийи күрүне — ССРЭ биле АКШ—Москва чугаалажыышкыннарының үезинде кады төлевилеп алган оруу-биле шынап-ла бурунгаарлаар болза, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, моон соңгааргы харылзажылгаларның-даа үезинде совет-америк харылзааларны ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңның чаагай чоруунга таарыштыр хөгжүдер талазы-биле чаа дыка улуг базымнар болдунар аргалыг болган туруп болур» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Тайбың догуннаашкынның харылзааларын хөгжүдери дээрге экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг талаларга боттуг кады ажылдажылганы калбартыры-дыр. Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг күчүзүнүң шапкын өзүлдезиниң байдалдарында ол кады ажылдажылганың аргалары хемчээл чок калбарган. Социалистиг чурттар-биле харылзааларны хөгжүдериниң оруунга моондактар тургузар дээр оралдажыышкыннарның кеди чогуп билир чорук делегейде өзүп турар. Ылгай көрүүшкүнден болгаш иштики херектерни холгаарлаар чоруктан бүрүн ойталап тургаш, харын ол харылзааларны кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң болгаш дең эргениң эгелеринге таарыштыр тургузуп болуру билдингир болгай.

Эштер! Термоядролуг дайынның айыылын болдурбас болгаш улустарның тайбың кады ажылдажылгазын хандырар дээш сөөлгү үеде хөй чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа кезээде серемчилелдиг болур дугайында сагыш салырынче бистерни хөй чүүлдер албадап турар. Индий-Кыдатка политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкинниң оруунда бүгү-ле моондактар ам-даа дүжүртүнмээн. Шынныг херээнге эп-сеткиливисти каттыштырып турарывыс араб күрүнелерге удур израиль агрессия үргүлчүлевишаан. Национал-хосталгалыг шимчээшкинни, улустарның колониализмге болгаш неоколониализмге удур чөптүг демиселин моон соңгаар-даа чайгылыш чок деткиир апаар бис.

Делегей айтырыгларын империализмниң күчү түрүүшкүнү-биле шиитпирлээр дээр оралдажыышкыннарының дугайында Лениниң сагындырыын Коммунистиг партия кезээде сактып турар болгаш социализмниң камгалал күчүзүн быжыглаарынга база сайзыраңгайжыдарынга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар. Партияның болгаш Совет күрүнениң, бүгү улустуң сагыш салыышкыннарының ачызында, камгалал үлетпүрүнүң ажыл-ишчилериниң күжениишкиннериниң ачызында бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривис ам ёзулуг амгы үениң боо-чепсээ болгаш дайынчы техниказы-биле чепсеглеттинген. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчы белен чоруу бедик деңнелде турар. Маңаа бистиң каш удаа бүзүреп келгенивис ышкаш, ол чорук дайын авантюраларының чүзүн-баазын хандыкшылдыг идегеттеринге кончуг сергедекчи салдарын чедирип турар.

Совет Чепсектиг Күштер бистиң тайбың, тургузукчу ажыл-иживисти камгалап турар. Ынчаарга империалистиг болгаш Пекинчи пропаганданың «совет шериг кыжаныышкынының» дугайында даап бодаашкыннарын үрдүндүрер дээр оралдажыышкыннары хоозун чүве-дир. ССРЭ-ниң камгалал күчүзү харын социализмни, улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш, демократияның болгаш тайбыңның чаагай буянныг херээн камгалаар дээш туруп турарын бүгү чурттарның улустары билир болгаш ол дугайын база дагын онзалап демдеглээрин күзээр ийик бис.

Эштер! Коммунистерге, ажылчын аңгыга Лениниң эң кол чагыгларының бирээзи болза пролетаржы хүрээлеңниң чаңгыс эвин быжыглаар дугайында чагыг болган. Бистиң партиявыс бодун делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чарылбас кезээ кылдыр көрүп турар. Пролетаржы интернационализмниң шылгаттынган марксисчи-ленинчи принциптерин партия амыдыралга чайгылыш чок боттандырып, бүгү антиимпериалистиг фронтунуң, хамыктың мурнунда ооң коммунистиг авангардының хүрээлеңнерин сырый каттыштырар дээш идепкейлиг демисежип турар.

Ол амыдыралчы сорулгаларны шиитпирлээринге сөөлгү чылдарда чаа-чаа болгаш дыка улуг чедиишкиннер бар болуп турар. 1969 чылдың Москва чөвүлел хуралының соонда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аразында харылзаалар улам-на сырый, а оларның иштики-даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы — улам-на түңнелдерлиг апарган. Францияга болгаш Чилиге өске-даа чөөн үзелдиг күштер-биле кады коммунистерниң чоокта чаа чедип алган улуг чедиишкиннери ол дугайын чугаалап турар. Акы-дуңма партияларның ийи талалыг болгаш хөй талалыг кады ажылдажылгазының хөгжүлдези база ол дугайын херечилеп турар.

Пекинниң антиленинчи, социал-шовинистиг туружу амдыгаа чедир империализмге удур демиселге шынгыы моондак болуп артып турарын демдеглевейн барып болбас. Бир эвес Лениниң сөстери-биле чугаалаар чүве болза, Кыдаттың кандыг-ла бир онзагай революсчурак чүткүл салып турар амгы удуртукчуларының пролетаржы интернационализмниң принциптерин ап октапканы, чүдек-бужар болгаш дерзии чүве-дир. Пекинниң даштыкы политиказында антисоветизм болгаш коммунистиг база национал-хосталгалыг шимчээшкинге хамаарыштыр чарылдырыкчы үзел сиңниккени, ол политика коммунизмниң калчаалыг дайзыннарының үлгедиишкиннери-биле херек кырында холбажып турары, чүдек-бужар болгаш дерзии чүве-дир.

Ол антиленинчи курс делегейниң ажылчын аңгызының, делегей социализмниң эрге-ажыктарынга, кыдат улустуң боттарының эрге-ажыктарынга улуг когаралды чедирип турар. Ынчангаш маожу курска удур, амгы үениң бүгү революсчу күштериниң чаңгыс эви дээш бистиң партиявыстың, бүгү чурттарда ленинчи коммунистерниң демисежип келгенинин база демисежир апаарының ужуру ында. ССРЭ-биле болгаш өске социалистиг күрүнелер-биле кады ажылдажылганың оруунга пекин удуртулганың тургусканы кылымал моондактар алызында барып узуткаттынар дээрзинге, кыдат улус акы-дуңма чурттарның өг-бүлезинге, империализмге удур демиселчилерниң ниити одуруунга төлептиг орнун ээлээр дээрзинге бүзүрээн турар бис.

Делегей социализмниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви, бүгү дарлаткаттарның демисели-биле оларның сырый харылзаазын бистиң революстуг херээвистиң тиилелгезиниң үндезини кылдыр Ленин санап чораан. Ол ленинчи шугумга кезээде шынчы боон келген болгаш кажан-даа ооң чаңдыр баспас бис!

Улустарның демократтыг хөй-ниитиниң дайынга удур шимчээшкини калбарган тудум, тайбың херээниң эчис тиилелгезинге бистиң быжыг бүзүрелдивис улам өзүп турар. Бис делегей политиказынга улус массаларның боттуг болгаш улам идепкейлиг хөделиишкинин дээш туржуп тур бис. Ынчангаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезин чыылдырар дугайында идеяны совет кижилер деткип турар.

Амгы үениң төөгүлүг хөгжүлдезиниң делгем оруун эргий көргеш, өөрүвес аргавыс чок. Аңгы-аңгы чурттарның социал депшилгеже оруунда удурланышкак чүүлдер, бергелер турза-даа, делегей Лениниң айыткан оруу-биле хөгжүп орарын тодаргай көрүп турар бис. Владимир Ильичиниң бүгү амыдыралында ол дээш демисежип чорааны социализмниң болгаш коммунизмниң, хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң, улустарның акы-дуңма ёзузунуң болгаш эп-найыралының идеялары массаларга шиңгээттингеш, кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үезинче орукту изеп турар күчүлүг материалдыг күш апарган.

* * *

Эштер! Лениниң улуг өөредиинде төөгүнүң алыс шыны, чер кырында чоннуң хөй пуруузунуң амыдыралчы эрге-ажыктары, ниитилелдиң коммунистиг ёзу-биле чаартырынга боттуг негелде сиңниккен.

Бистиң партиявыстың программныг сорулгазын, совет улустуң тургузукчу күш-ажылын Владимир Ильич мынчаар тодараткан: «Дыка хөй үр чылдарның ажылы-биле коммунизмче шилчилгени белеткээр» (көр. т. 44, арын 151). Ам ол сорулгаже оруктуң улуг кезиин эрткен бис. Чедип база чаалап алган чүүлдеривиске даянмышаан, бис моон соңгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар, боттарывыстың бүгү сеткил-бодалывыс болгаш херектеривис-биле, күш-ажылывыс болгаш демиселивис-биле Лениниң херээниң, Коммунистиг партияның херээниң өлүм чогун бадыткаар бис.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчузу—маадырлыг совет улус делгереп, чечектелип турзун!

Кезээде дириг, улам-на тиилелгелиг, интернационалчы өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

* * *

Илеткелди улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш удаа-дараа адыш часкаашкыннары-биле үзе кирип турган.

СЭТА-ның дыңнадыы

„ИНТЕРКОСМОС-КОПЕРНИК 500" УЖУДУУШКУНДА

Космос делгемин тайбың сорулгага шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының программазын ёзугаар «Интеркосмос» бөлүктүң тоску спутнигин — черниң «Интеркосмос-Коперник 500» деп кылымал спутнигин 1973 чылдың апрель он тоста Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Польша болгаш совет специалистерниң белеткеп кылганы космоска ол дуржулгазы улуг польша эртемден Николай Коперниктиң төрүттүнген хүнүнден бээр 500 чылынга турасклаатккан.

Спутникте эптеп тургускан эртем аппаратуразы-биле 0,6-0,6 мегагерц частоталыг чалгыгта хүнүң радиохерелдерин болгаш 0,6-0,6 мегагерц частоталыг ионнарның байдалын база черниң ионосферазының байдалын шинчилээр.

«Интеркосмос-Коперник 500» спутникти дараазында параметрлерже салып үндүрген:

— Черниң кырынче эң чоокшулаары (перигейга)—202 километр;

— Черниң кырындан эң ыраары (апогейга) —1551 километр;

— орбитаның ийлениишкини —48,5 градус;

— долганырының үези —102,2 минута.

Спутниктиң эртем аппаратуразының составында кирип турар чүүлдер: польша Улус Республикага ажылдап кылган радиоспектрограф; Совет Эвилелинге ажылдап кылгаш, белеткээн чавыс болгаш бедик частоталыг ионосфера херекселдери.

Совет Эвилелиниң чер кырында командылал-хемчээшкин черлери спутниктен кээр медээлерни үзүк-соксаал чокка хүлээп ап турар.

Бо спутник-биле дуржулганы кылыр үе дургузунда социалистиг чурттарның астрофизика болгаш геофизиктиг обсерваторияларының чалгыгларның янзы-бүрү хемчээлдеринге хүнүң байдалын болгаш черниң ионосферазының-даа байдалын хары угда хайгаарап шинчилээр.

Польша Улус Республиканың болгаш ССРЭ-ниң специалистеринден тургустунган тускай бөлүк спутниктиң эртем аппаратуразының ажылын углап, башкарып турар.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ЧЫЫЖЫ

— Социалистиг чарыштың мурнакчыларының болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының чеди дугаар слёдун, партия хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомнуң даасканын ёзугаар ажыттынган деп санаарын чөпшээреп көрүңер — дээш, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш **Ю. С. Путинцев**:

— Шилчиир Кызыл туктарны киирип кээр-дир — дээрге, марш аялгазы база-ла чаңгыланып үнду. Музыкага, адыш часкаашкынынга үдеттирген 6 тукту президиум столунуң артында чалап кагды. Слёт ажылын эгелээн. Ону № 2 АТБ-ниң чолаачызы Николай Осипенко башкарып эгеледи.

Үрер хөгжүм чиртиледир ойнай бээрге залга олурган улус адыш часкавышаан, шуптузу туруп келген. Олар каасшиник кылдыр кеттинген, арыннарында өөрүшкү чайынналаан. Дыка хөй кижиниң хөрээн орденнер, медальдар каастаан. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп демдекти барык кижи бүрүзү кадап алган.

Слёттуң башкарыкчызы Кызылдың алгы заводунуң төлээлекчизи **Т. Семинага** сөс берди. Тываның үлетпүрүнүң эң хоочуннарының бирээзи ол заводтуң ажыл-ишчилери беш чыл планын чыл санында-ла ажыр күүседип чоруп орарын ол дыңнатты. Завод бирги кварталдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеш, пландан ажыр 8 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Бүдүрүп турар продукцияның шынары экижээн. Чижээлээрге, кидис идиктиң бирги сортун кылыры пландан 4 хуу ажып турар. А хөм идиктерниң 80 хуузун бирги сортка кылыр турган болза, бо хүннерде ол продукцияның 97,6 хуузу бирги сорт-биле садыг черлеринче кирип турар. Камналга чурумун ажылчыннар боттарының контролюнга алган. Ылаңгыя хром болгаш былгаар артынчыларын үүрмек продукцияларны кылырынга, каастаарынга ажыглап турар.

— Май мурнунуң социалистиг чарыжының эгелекчизи бистиң коллектив болган болгай. Апрельдиң планын 18-те күүседир дээн хүлээлгевисти чедиишкинниг күүсеткенивисти ол хүнде СЭКП Кызыл хооркомунга болгаш хооркүүскомга рапорттадывыс.

База катап чугаалаайн. Продукцияның шынары дээрге бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыг. Ынчангаш Кызылдың бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының кылган продукциязын садып алыкчылар мактап алыр кылдыр ажылдаалыңар— деп, ол чугаазын доосту.

Индирде Тываның дагжыларының төлээлекчизи эш **Н. Андрианов.** Ооң саналы бүдүрүлгениң ажыктыг чорууну бедидеринге экономиктиг өөредилгениң кайы хире ажыктыг дузалыг боон турарынче угланган болду.

— Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, бистер, тускай мергежиливисти, ниити билиивисти бедидип тургаш, өскелерге үлегер-чижек болур ужурлуг бис. Маңаа экономиктиг өөредилге онза ужурлуг дузалыг болурун бистиң коллективтиң амыдыралындан көрүп болур—деп, ол чугаалааш, дараазында чижектерге доктаады.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң ажылчыннары мурнакчы дуржулганың 5 школазында хаара туттунган. «ЭКГ-4, 6» экскаваторнуң улуг машинизи А. Нехорошковтуң удурткан школазының дыңнакчылары чер ажылдарын чорударының чаа технологиязын чогааткан. Транспортчулар болгаш хөмүр-даш чүдүрүп турар экскаваторларның ажылдакчылары боттарының кичээлдеринге септелгени организастаарының, белен продукцияны чүдүрүп чорударының айтырыгларын ханызы-биле сайгарганнар. Ооң чамдык чүүлдерин бүдүрүлгеге шиңгээткен. Моон мурнунда чылдарда айда-ла кайы бир экскаватор план ёзугаар үш хонук септелгеге туруп турган. Ам септелгени бир азы ийи хонук дургузунда чорудуп турар. Ниитизи-биле коллективтен 42 кижи мергежилин бедиткен, 8 кижи чаа мергежилди чедип алган.

— Бистиң коллектив кожавыс Хакасияның «Исых» хөмүр-даш разрези-биле чарыштыг. Бистер чыл планын декабрь 21-де ажыр күүседип, Төрээн чуртка 28 тонна хөмүр-дашты пландан ажыр бээринге бүзүрээлдиг бис. Чарышка Тывавыстың адын сыкпас бис—деп, ол чугаалаарга, слёттуң киржикчилери адыш часкап, байыр чедирди.

«Көк-Тей» совхозтуң мурнакчы саанчызы **Н. Манчик** бодунуң саналынга мал болгаш күш продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш совхозтуң ажылчыннарының кайы хире күжениишкинниг ажылдап турарының дугайын чугаалады.

Ажыл-агыйның ээлчеглиг ажылдарын боттандырарынга социалистиг чарыш эң-не дээштиг дээрзин ол онзалап демдегледи. Бо совхозтуң саанчылары республикада эң мурнакчы ферма «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң фермазының саанчылары-биле чарыштыг. Аңаа бирги чер дээш кайы-даа коллектив эрестиг ажылдап турар.

«Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң ажылчыны, бульдозерист эш **А. Бердников** слёттуң киржикчилеринге тудугжуларның мурнундан изиг байырны чедирип, коллективиниң чедип ап турар чедиишкиннеринге доктаагаш, электростанциядан хоорайже тудуп турар изиг суг дамчыдар четкиниң тудуунга идепкейлиг киржиринче слёттуң киржикчилерин кыйгырды.

— Найысылалывыс Кызылды культурлуг, арыг-шевер хоорай болдурар дээш ооң чаагайжыдылгазын экижидер херекче бүгү чурттакчыларны мобилизастаар ужурлуг бис. Электростанциязындан изиг суг дамчыдар четкиниң тудуун дүрген доозуп, ажыглалга киирерививске хоорайывыстың санитар байдалы экижиир. Кызыл суббота хүнүнде аңаа эң күжениишкинниг ажылдаалыңар!—деп ол чугаалады.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери даараныкчы **О. Сат**, садыгжы **Г. Лукянова**, чолаачы **П. Чмаров** олар санал бергеннер.

Партия хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомнуң шиитпирин ёзугаар мурнакчы бүдүрүлгелерге туктарны тывыскан соонда, слёттуң киржикчилери Кызыл хоорайның ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

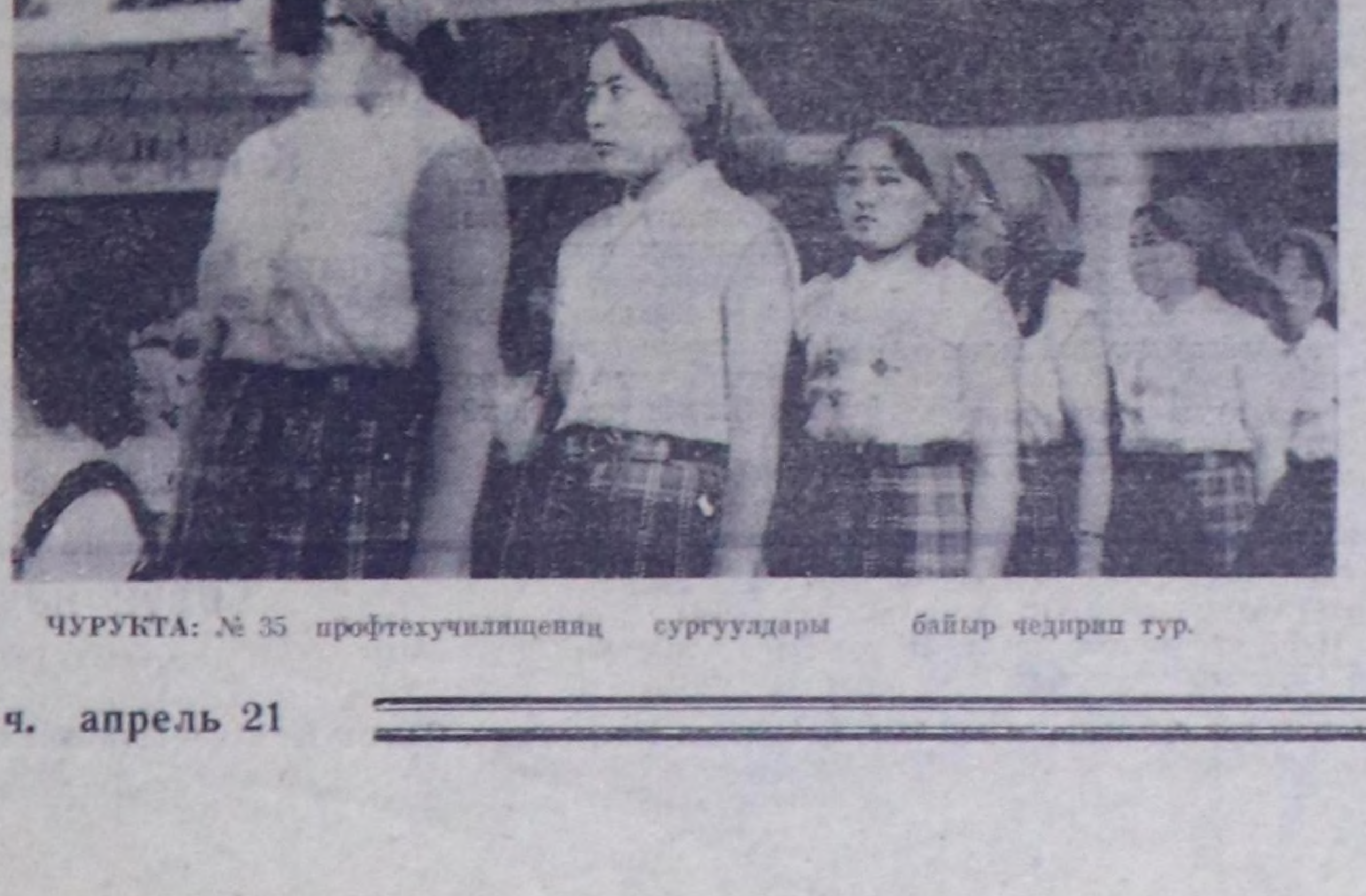

ЧУРУКТА: № 35 профтехучилищениң сургуулдары байыр чедирип тур.

КОЖАЛАРДА

Каа-Хемниң тараажылары эрткен юбилейлиг чылда тарааны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле республикада эң эки көргүзүглерлиг болганынга шуптузу өөрүп турар. Ол чедиишкиннерни улам быжыглаар дээш шудургу демиселди районнуң тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чазынында, бедик дүжүт дээш демиселдиң баштайгы үе-чадазында улам күштелдирбишаан турар. Районнуң тараалаң шөлдери Ажык биле Саргалда, Копту биле Бай-Сөөтте, Кара-Суг биле Баян-Колда база оон өске-даа черлерде часкы ажыл-иш хайныккан.

Чер ажылының талазы-биле мурнакчы районнуң кожа турар ийи ажыл-агыйында ажылдың бир хевириниң ийи бригадазының часкы хову ажылының канчаар эгелээнин болгаш ам канчаар чорудуп турарын ол черлерге баргаш көре кааптарга байдал аңгы-аңгы көстүп кээр.

ЧЕДИ-ПАШТА

«Совет Тыва» совхозтуң № 2 хову бригадазы часкы хову ажылдарынче чогуур өй-шаанда эгелеп кирген болгаш хөй боттуг ажыл-херектерни бүдүрериниң күүседикчи чери болган. Бригада бо чазын 2900 гектар черниң шыгын базырар тургаш, ону 2300 гектар кылдыр күүседипкен болгаш ол талазы-биле ажыл уламчылавышаан. Часкы чер андарылгазын 550 гектар шөлге чорудар ажылдың дең кезиин күүседип алган. Минералдыг чемишчидилгелерни 43 тоннаны 212 гектар кукуруза шөлүнге төккен. Оон ыңай 170 гектар черге үлдүредиишкинни чоруткан.

Бригада тарааны чажып кириптеринге ыяк белеткенип алган.

Тараажыларның болгаш механизаторларның кылып бүдүрген ажыл-ижи социалистиг чарыштың түңнел үндүрген черинден илези-биле көстүп кээр болгай. Мырынай чоокта эрткен беш хонуктуң түңнелин турлагның ажыл-ишчилеринге чарлаан. Совхозта партком секретары Я. Доржу дирекцияның, парткомнуң, профэвилелиниң ажылчын комитединиң социалистиг чарыштың беш хонукта түңнелин үндүргеш, тиилекчилерни шаңнап мактаан. Мурнакчы механизаторлар Киим-оол Делгер, Анатолий Мандараа, Балчырбай Дондупай олар шык базырыышкынынга болгаш часкы чер андарылгазынга онза шылгарааннар. Николай Шарайбан, Даваа Лопаа, Көк-оол Дээскии оларның илииртээшкин кылырынга база часкы чер андарылгазын эки чорударынга үлегерлиг болганын түңнел болган хуралга демдеглээн, чарышка тиилээн кижилерге оларның тус-тузунга акша шаңналдарын база кылып турар ажылының аайы-биле шилчип чоруур тукчугаштарны тывыскан.

Моон алгаш көөрге, «Совет Тыва» совхозтуң үстүнде айыткан бригадазында часкы хову ажылдары багай эвес чоруп турары илдең-дир.

Механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга база культурлуг дыштаныылгазынга таарзыр байдал ол бригадада бар хире-шаа-биле тургустунган.

Ажылда чедир кылдынмайн турар чүүлдерни амыдырал чогуур өйүнде чайладып ап турар. Социалистиг чарыштың беш хонук түңнелин үндүрген черге бригадир А. Сендажы мынча дээн: «Черни кыдыра андара бээр багай чаңывыс бар. Ону бир янзы көөр херек». Бир-тээ бригадир ынчаар чугаалап турар болганда чер ажылының культуразында четпес чүүл бары илдең-дир.

Совхоз төвү-биле бригаданың дорт харылзаазын, ылаңгыя эргежок чугула чүүлдерни чедирерин Каа-Хемниң суу чара кирип турар. Ынчалза-даа бойдустуң могадынга хамаарышкан моондакты чиик ажар арга бар.

— Совхоз эрткен чылын 267 муң рубль орулгалыг болду. Оода моторлуг хеме садып ап шыдавас болганывыс ол бе? —деп, тараажыларның чемелеп турары шын.

ХАЙЫРЛЫГДА

«Бурунгаар» совхозтуң № 1 хову бригадазында часкы ажыл-иш өй-шаанда эгелээш, хайныкпышаан. Бригаданың механизаторлары 2300 гектар черниң шыгын базырган азы ол талазы-биле ажылды күүсеткен, минералдыг чемишчидилгелерни 120 гектар черге төккен, шык базырар ажылды доосkan агрегаттар ам часкы чер андарылгазынче шилчип кирген болгаш 200 ажыг гектар черни андарган. Допчулап чугаалаарга, бригада 25-те азы агаар-бойдустуң таарымчалыг үезинде тараа культураларын чажып кирерин белеткел ажылын доозуп алган. Моон алгаш көөрге, Хайырлыгның тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының беримчелиг болур хире чазын күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле уткуп турар.

Ооң-биле кады Хайырлыг бригадазында чедир үнелеттинмейн турар бир чугула чүүлдүң дугайын чугаалаза чогуур. Социалистиг чарышты часкы тарылга үезинде эреңгей организастап турарын херек кырында байдал-биле көргүзүп болур. Чижээ, механизаторлар Момбурай Бүрүштүү, Данмаа, Мамык, Захар Тонояков, Виктор Байыр-оол, Василий Артына оларның хөйге үлегер-чижектиг ажыл-ижи ам-даа демдеглеттинмээн, оларны чарыштың тиилекчилери азы мурнакчылары деп санаваан. Ооң-биле кады чарыштың мурнакчыларының ажыл-ижи нооку агитацияда доктаамал эвес кирип турарын айытса чогуур.

Бүрен-хемчилер, «Бурунгаар» совхозтуң удуртукчулары социалистиг чарыштың тиилекчилеринге моральдыг болгаш материалдыг идиг бээриниң аргаларын айтыртып алыр хире эвес, дуржулгалыг эштер. Совхоз директору эш Малышев биле партком секретары эш Кунажык кайызы-даа хоочун ажылдакчылар, ындыг болганда, олар социалистиг чарыштың шимчедикчи күжүн эки билирлер. Ук эштер чарышче база катап көрүнзе эки.

Кожалар «Совет Тыва» биле «Бурунгаар» совхозтар эрткен юбилейлиг ажыл-агый чылында орулгалыг ажылдааннар, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында олар ам-даа улуг күжениишкинниг ажылдаар, ылаңгыя бо чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер ужурлуг.

С. ТАМБА,
«Шынның» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ВАШИНГТОНГА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон биле Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Дж. Андреоттиниң аразынга болган чугаалажыышкыннар Вашингтонга доозулган. Талалар «улустар аразының хөй-хөй айтырыгларын» чугаалашкан деп, ак бажыңның төлээзи дыңнаткан. Ооң чугаалаанын ёзугаар алырга, Р. Никсон болгаш Дж. Андреотти Каттышкан Штаттарның Барыын Европа-биле база декти мурнай Италияның бактаап турары «ниити рынок-биле» харылзааларынче чугаалажыышкыннарынга онза кичээнгейни салган.

Дж. Андреоттиниң Вашингтонга чораанын политиктиг америк хайгааракчылар нургулайында АКШ биле «ниити рыноктуң» харылзааларынга хамаарыштыр көрүп турар. АКШ-тың президентизи февральда Англияның премьер-министри Э. Хит-биле Вашингтонга ужурашкан. Май эгезинде Р. Никсон биле ГФР-ниң канцлери В. Брандтының аразынга ужуражыышкын болур, күзүн Никсон Барыын Европага аян-чорук кылыр деп турар. Америк парлалганың бодап турарын ёзугаар алырга, АКШ биле Барыын Европа чурттарының аразынга, ылаңгыя садыг болгаш валюта системазының талазы-биле чөрүлдээлерниң улам чидигленирин чайладыр дээш база АКШ биле «ниити рыноктуң» аразында харылзааларның өске-даа талаларын чугаалажыр дээш ол чугаалажыышкыннарны эрттирер деп турар.

«Атлант эвилелчилериниң» аразында харылзаалар эки эвес, ону парлалга чажырбайн турар.

СОВЕТ ААЛЧЫЛАР, МООРЛАҢАР!

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Боннга аян-чорук кылып баарын болгаш ГФР-ниң канцлери В. Брандт-биле чугаалажыышкыннар кылырынга политиктиг хүрээлеңнерниң болгаш барыын-герман парлалганың сонуургалы кошкавайн турар. Ол чугаалажыышкыннар ССРЭ биле ГФР-ниң аразында ийи талалыг харылзааларга, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту Европага хөй талалыг хандырарының айтырыгларын таарыштырарынга-даа чаа үе-чаданы ажыдар деп бүзүреп турарын янзы-бүрү бөлүктер илергейлеп турар.

Хүндүлүг совет аалчыны чон хүндүлеп, хүлээп алыр деп, Соңгу Рейн-Вестфалия черниң премьер-министри, ГСДП-ниң даргазының оралакчызы Г. Кюн СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, медеглээн. «Бистиң республиканың чону бистерниң Совет Эвилели-биле болгаш ПУР-биле чарган керээлеривиске байыр чедирген, ынчангаш хамыктың мурнунда Крымга болган ужуражыышкынга Леонид Брежнев биле Вилли Брандтының аразынга дугуржуушкуннун ачызында болгаш ол ужуражыышкынның бүзүрежилгелиг, билчиишкинниг эрткениниң ачызында Москва керээзинге ат салган деп чүвени бистиң чонувус билир. Чөөн Европаның чурттары-биле харылзааларны таарыштырарының политиказын бистиң хамаатыларывыстың хөй нуруузу деткип турар. Ону бундестагтың 1972 чылда күзүн болган соңгулдазы бадыткаан. Аңаа бистиң партиявыс болгаш эвилелчивис ХДП бүзүрелдиг тиилелгени чедип алган» — деп, Г. Кюн чугаалаан.

Г. Кюннуң бодап турарын ёзугаар алырга, ындыг политика «моон соңгаар-даа чайгылыш чок боттанып апаар». Л. И. Брежневтиң Боннга аян-чорук кылып баары ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга чүгле ниити-политиктиг эвес, харын экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура-даа харылзааларын быжыглаарын база улам калбартырының айтырыгларын чугаалажырын үргүлчүлеп болур арганы бээр деп, Г. Кюн демдеглээн.

Башкылар—уругларывыстың кижизидикчилери

ХИРБЭЭ БАШКЫ

Коңга кагары билек, Хирбээ башкы класска кирип келди. Ийиги классчылар-биле мендилешкеш, дораан-на аас санаашкыннарын эгелей берди. Чүгле үш минута иштинде уруглар 6 чижекти, ийи-үш кылдыныглыг үш бодалганы бодай каапты. Оон онаалганы кымның канчаар күүсеткенин чүгүртү хынааш, чаа бодалгаларже кирдилер. Ол кичээлге башкы өөреникчилерниң ажылын кичээнгейлиг хайгааравышаан, бодалгаларны улай-улай берип, удур хынап-ла турду. Түңнелинде шыырак уруглар 8—9, арткаңнары 5—6 бодалгалар бодады. Ооң сөөлүнде кижи бүрүзү ада-иелерниң, дөргүл-төреддерниң ажылыжынге хамаарышкан бодалгаларны боттары чогааттылар. Башкы онаалганы тайылбырлап, кичээлди түңнээш, 11 өөреникчиге демдектер салды. Чаңгыс сөс-биле, кичээлдиң бир минутазы-даа халас эртпээн, өөреникчилер күжениишкин-биле ажылдап турдулар.

Надежда Николаевна Хирбээ 14 чыл дургузунда башкылап келген болгаш ажылдың «чажыттарын» биле берген. Башкы кижи канчаар белеткенир болдур, кичээл ол хире эртер дээрзин Н. Хирбээ сагып чоруур. Ынчангаш ол өөредилге программазын болгаш номнарын, көргүзүг пособиелерин катап-катап көрүп, кичээлдиң бүгү кезектерин хандыр бодап, ыяк планнап ап турар. Ооң өөреникчилериниң билиин чылдан чылче улам шыңаржып орарының чылдагааны ында. Башкы чүгле кичээлдер-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Өөреникчи бүрүзүнүң шинээзин өөренип, кошкак уруглар-биле шыңгыы системалыг ажылдап турар. Оларның билииниң деңнелин шын тодарадып, аңаа үндезилээш, немелде кичээлдерни эрттирип, кошкактарынга шыырактарын дузалаштырып келген.

Надежда Хирбээ ада-иелерни школаже чалап, кичээлдерге олуруштуруп, уругларынга кандыг дузаны, канчаар көргүзерин сүмелеп турар. Ада-ие хуралдарынга ооң кылганы «Бажыңга хүн чуруму», «Класстан дашкаар номчулга», «Кижизидилгеге ада-иениң ролю» дээн ышкаш илеткелдер сонуургалды хайныктырып, дээштиг болгулаан. Ада-иелер хүнүн организастап, эң эки кыдыраажтарның, арыг-силиг номнарның делгелгезин кылганы уругларның кижизидилгезинге улуг идиг болганы чугаажок.

Надежда Николаевна октябрьттар-биле солун ажылдарны чоруткан. В. И. Ленинниң чаш болгаш школачы чылдарынга хамаарышкан фото-чуруктарлыг стендини класста аскан, «Тыва тоолдар, тывызыктар кежээзин» эрттирген, урugларга кичээлден дашкаар ырларны, танцыларны, оюннарны өөредип турар.

Хирбээ башкы суурнуң Комсомольская кудумчузунуң чурттакчыларының концертин удуртуп, белеткээш, колхоз клувунга көргүскен. Школада эге класстарның орус, тыва дылдар башкыларының методиктиг каттыжыышкынын база удуртуп турар.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Салчак Кокович Коңгар республиканың школаларынга 32 чыл дургузунда ажылдап келген. Ол Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксынга, Тес-Хемниң Самагалдайга, Чөөн-Хемчиктиң Чадаанага, Барыын-Хемчиктиң Аянгаты болгаш Хөндергейге ажылдап чораан. А 1961 чылдан эгелээш, Ийме школазында төрээн дыл биле литератураны башкылап турар. Ол кичээлдерни солун эрттирип, өөреникчилерге быжыг билигни берип, оларны бедик сагылга-чурумга кижизидер дээш, бүгү күжүн салып турар. Башкының ажылының дуржулгазында кол чүүл: кичээл бүрүзүнге ыяк белеткенири, эрткен чүүлдерни системалыг катаптаары, өөреникчилерге янзы-бүрү бот ажылдар, грамматиктиг сайгарылгалар кылдыраары, словарьлыг ажылдар болгаш чугаа сайзырадылгазы, солун болгаш хөй янзы көргүзүг материалдарын ажыглаары, кошкак өөреникчилерге хүн бүрү дузалаалары болгаш оон-даа өске. Салчак Кокович бодунга-даа, өөреникчилерге-даа негелделиг, оон-биле чергелештир оларга чоок болгаш хүндүткелдиг.

Ол районда тыва дыл башкыларының методиктиг каттыжыышкынының ажылынга, педагогиктиг номчулгаларга, эртем-практиктиг конференцияларга идепкейлиг киржип, башкылаашкын талазы-биле бодунуң арга-дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып турар. «Өөреникчилерниң бижимел ажылга частырыглары», «Кичээлге өөреникчилерниң билиин хынзары болгаш грамматиктиг сайгарылганың чамдык айтырыглары» деп ооң илеткелдери бедик үнелелди алгылаан.

Школалар чаа программаларже шилчип, аныяк өскенниң өөредилгези болгаш кижизидилгези дээш харыысалга улгадып турар амгы үеде Салчак Кокович өөреникчилерниң билииниң шыңарын экижидер дээш, кызымаккай ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында 8 класстың 33 доозукчуларының хөй кезии тыва дылга хыналда ажылды 4—5 демдектерге бижээн.

Хоочун башкы хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. Ол каш чыл улаштыр пропагандист боор ажылдап, суурнуң библиотека чөвүлели-биле демнежип турган, колхоз клувунга М. Шолоховтуң «Кадарчы», С. Токаның «Ада көрбээниң оглу көөр», К. Кудажының «Ыржым булуң» деп номнарынга номчулга конференцияларын организастаан. Улустуң аас чогаалынга тураскааткан солун кежээлерни школага база каш удаа эрттиргилээн.

Салчак Кокович башкылаашкынның аргаларын улам сайзырангайжыдып, ам-даа үре-түңнелдиг ажылдаар дээрзинге коллективте эш-өөрү бүзүрелдиг.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Шии конкурузунга киржиңер

Совет ажылчын аңгы дугайында

Совет ажылчын аңгы дугайында бедик идейлыг, чаа шии чогаалдарын тургузар сорулга-биле ВЦСПС-тиң доктаалынга үндезилээш, ол ышкаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын байыдар дээш чаңгыс көжегелиг эң эки шии талазы-биле республика конкурузун бо чылдың август 1-ге чедир чорударын областың профэвилелдер чөвүлелиниң президиуму болгаш Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери доктааткан.

Моон мурнунда каяа-даа парлаттынмаан, ажыглаттынмаан чаңгыс көжегелиг шиилерни конкурска кирер. Конкурска профессионал чогаалчылар болгаш бот-тывынгыр авторлар киржип болур.

Эң дээре шиилерниң авторларынга тыпсыр кылдыр дараазында шаңналдарны доктааткан:

Бирги шаңнал (бир)—100 рубль.
Ийиги шаңнал (бир) — 80 рубль.
Үшкү шаңнал (ийи)—60 рубль.

Совет ажылчын аңгының тургузукчу ажыл-ижин, ооң сагыш-сеткил байлакшылын тодазы-биле көргүскен эң дээре шиилерге шаңналдарны тыпсыр. Шаңналга кирген шиилерни улусчу театрларның болгаш театр коллективтериниң репертуарынга киирери-биле саналдаар.

Ийи хуу кылдыр машинага парладып каап ажылдарны конкурстуң жюризинче дараазында адрес-биле чорудар: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 30, областың профэвилелдер чөвүлелиниң культура-массалыг ажылдар чорудар килдизи.

Шаңналдарны областың профэвилелдер чөвүлели тыпсыр.

АЖЫКТЫГ ужуражыышкыннар

ПИОНЕРЛЕР БАЖЫҢЫНГА

Республиканың культура ажылдакчыларының билиг бедидер семинар-курузунга чораш, көрүп билип алганым чүүлдер дугайында каш сөстү бижикседим.

«Клубтуң уруглар-биле ажылы», «Эстетиктиг кижизидилге». Ук темага илеткелди Кызылдың Пионерлер бажыңының директору номчаан. Уруглар-биле ажылды чорударда микрорайоннар аайы-биле организастап турары онзагай.

Пионерлер бажыңы көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин дээштиг организастаан. Аңгы-аңгы бөлгүмнерниң ажылын сонуургаан бис.

ТЕХНИКУМНУҢ ЗАЛЫНГА

Тываның кодээ ажыл-агый техникумунга чораанывыс база уттундурбас. Зоотехния салбырының 3-кү курсчулары дыштанылга кежээзин организастап эрттирген. Хана солуну дээш өске-даа шоодуглуг чуруктар-биле залды шимээн.

Концертке «Ава» деп шүлүктү Надежда Черепанова солун номчуду. «Эжишкилер», «Хүннээректээн Кызыл» деп ырларны бөлүк оолдар, кыстар тааланчыг кылдыр күүсеттилер. «Чалаарын чөпшээреңер!» деп бал танцызы-биле концерт доозулган.

«Че-ве, оолдар!» деп шеригжиткен оюнну улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

ЛАУРЕАТТАР-БИЛЕ

Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң көрүлдезиниң лауреаттары Кара-Сал Ак-оол, Куулар Мокур-оол, Ондар Седен-Дамбаа олар-биле ужуражыышкынывыс солун болган. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган улуг концертке киржип, Тываның бот-тывынгыр уран чүүлүн төлээлеп чораанын дээш оларның өөрүшкүзү улуг. Чуртувустуң чүрээ Москва, хөй янзы аймак-сөөк уран чүүл төлээлекчилери-биле ужуражыыга уттундурбас.

Москва чораан бот-тывынгыр артистеривистиң сыгыт-хөөмейин база сонуургаан бис.

Семинарның киржикчилери бистер ажыл-иживиске ажыктыг, солун чүүлдерни өөренип, билип алдывыс. Агитбригадаларга таарыштырган «Тываның чазы» деп сценарийни өөренип алган бис. Кодээниң ажыл-ишчилеринге хайныышкынныг үелерниң бирээзи — часкы хову ажылдары эгелээн. Культура фронтузунуң төлээлекчилери бистерниң аңаа киржилгевис улуг дээрзин медерел билип турар бис.

М. БИЛЕН-ООЛ,
семинарның киржикчизи.
Улуг-Хем район.

ТОБОЛЬСКИДЕ ЧАА ШИИ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Тобольскиниң шии театры Петря Дарiенконуң «Озалдаан ырлар» деп чаа хөгжүмчүг шиизин чоңга көргүскен.

Чечен бодалдыг болгаш катки-хөглүг ол шииде хүннээректээн Молдавияның кодээ ажыл-ишчилериниң амыдыралын болгаш ажыл-херектерин—бистиң үениң кижилерин көргүскен. Оларның ажылдап турары эки, дыштанып турары хөглүг.

Хоорайның улуг эвес ол театрының артистер бөлүү нургулайында аныяктардан тургустунган. Олар чайынначак, сонуургаңчыг шии көргүзүүн тургускан. Шииниң чурумалдыг кол бодалдары төрээн чер-чуртунга чоннуң ынакшылы болгаш бистиң улустарывыстың найыралы болган.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга уткуштур Тобольск театрының белеткээн дөрт шиизиниң бирээзи ол.

Комедияны тургузарын театрның кол режиссёру Владимир Волкоморов боттандырган, хөгжүм аялгазын Шандор Каллош чогааткан, чурукчузу—Александр Иванов, балетмейстери— Валерий Прохоров.

ЧУРУКТА: шииден алган көргүзүг. Водэ—артист Н. Киндяков, Ольга Ивановна—артист А. Игнатьева.

И. РУДОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Интернат болгаш ада-ие

Чөөн-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга сес чыл школазының интернадында «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннарының болгаш ажылчыннарының 53 уруглары чурттап, өөренип турар. Оларның амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, кижизидилге ажылын күштелдиргенинден өөредилгезиниң шыңары элээн экижээн.

Интернатта урugларның ада-иелери, чижээлээрге, совхозтуң хоочун ажылчыннары Ондар Нимажап, Ооржак Натпит-Доржу, Ондар Чылбак-Бөк суглар школага удаа-дараа кээп, урugларының өөредилгезин болгаш чуртталгазын сонуургап, чагыг-сүмезин берип турар. Ада-иелери ындыг сагыш човангыр өөреникчилер кызымак кичээлдээр, сагылга-чурумнуг болгаш артында омак-хөглүг чоруурун башкылар бистер эскерип турар бис.

Ынчалза-даа чамдык ада-иелерниң күрүне хандырылгазында урugларынче шуут сагыш салбас, сураг баргылдаар чоруу эндептиг, харааданчыг-даа. Хойжу Сат Байыр-оол, инек кадарчызы Сергей Түлүш, участок эмнелгезиниң фельдшери коммунист Моңгуш Доржу, саанчы Сат Дыртык-Бөк, хойжу Ондар Чылбар-оол ышкаш кижилер бо өөредилге чылында школаже болгаш интернатче баш суп көрбээн, бистер каш удаа чалаарывыска-даа школага келбээн. Ооң түңнелинде, чижээ, Сат Байыр-оолдуң оглу Кан-оол, Сергей Түлүштуң оглу Василий кичээл узуп, багай өөренип турар. Ишкин кодээ Соведи, салбырның удуртукчулары болгаш партия организациязы бо ада-иелерге хамаарыштыр кандыг-даа хемчег албаан.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының урugларынга интернаттарны ажыдып, оларны күрүне хандырылгазынга тургузуп турары — Коммунистиг партияның бичии урuglar дугайында чаагай сагыш салыышкынының бир херечизи. Оон-биле чергелештир ол чүгле урuglar кижизидилгезинге эвес, харын ада-иелерге деткимче боор турар болгай. Ынчангаш бо талазы-биле саналывысты борта чугаалаксаан бис. Урugларны күрүне хандырылгазынга хүлээп алырда, кодээ Советтиң күүскому ада-иелерниң билдириишкиннерин боттары олуржуп турда, башкыларның, ада-ие комитеттериниң кежигүннериниң киржилгези-биле шиитпирлезе чогуур. Оон башка чамдык кижилер, урugларын күрүне хандырылгазынга киирип каарга, оларның кижизидилгезинден ойталып турары чажыт эвес болгай.

Школа, интернат болгаш ада-иелер кады, бир демниг ажылдаар болза, чүгле ынчан урugларның өөредилгезин болгаш кижизидилгезин чедиишкинниг шиитпирлеп болур.

О. ХАЛБЫШ-ООЛ,
школа директору.

Солун чүүлдер

ОНЗАГАЙ УРАН ЧҮҮЛ

Округтуң культура бажыңында бот-тывынгыр чурукчуларының болгаш бурят улустуң уран-шеверлериниң чогаалдарының делгелгези ажыттынган. Ында чуруктар, графика, демирден кылган, ыяштан болгаш сөөктен сиилбирлээн ажылдарны калбаа-биле киирген.

Кутулик дээр ажылчын суур (Алар район) чурттуг Александр Кургановтуң ажылдарының чанында көрүкчүлер үр-ле доктаап тургулаар. Аныяк чурукчу карандашты болгаш бийирни бүзүрелдии-биле ажыглап турар. Ооң «Тараазы — Төрээн чуртка» деп чуруу болгаш «Час», «Бистиң бажыңывыс чаны» деп чурумаллары улуг шынныы-биле, авторнуң бодал-көрүжүнүң чаазы-биле, аажок мергежилдии-биле кичээнгейни хаара тудуп турар.

Бохан районда Бильчир деп улуста эмнелге санитарказы Людмила Бертакова делгелгеге бодунуң чаңгыс чер-чурттугларының — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының — портреттерин киирген. Пенсионер Б. Д. Халзанов бурят огнуң бичии хевирин, огнуң эң-не ажыглаттыңгыр херекселдерин шевергини-биле кылган.

Делгелгеде 13-тен 80 хар четир кижилер киржип турар. Оларның чогаалдыга ажылының кол темазы — Ангара хем чанының социалистиг чаартылгалары, янзы-бүрү аймак-сөөк кижилерниң эп-найыралы, Төрээн чурттуң чаагай чоруунга күш-ажыл бооп турар.

А. ТИРИКОВ,
СЭТА-ның корр.
Усть-Ордаңын Бурят национал округу.

ТУНДРАДА ЭМНЕЛГЕЛЕР

Беккерев аттыг балыкчы колхозта — Беринг далайның эриинде Ивашка дээр суурда — чаа эмнелге черлери ажыттынган. Чылда орулгазы алды миллион ажып турар колхоз аарыг кижилерни шинчиир болгаш чыттырар эмнелгелерни бодунуң хөреңгизи-биле туткан.

Ам Коряк национал округтуң кодээ суурларында амгы үениң эмнелге техниказы-биле дериттинген 27 эмнелгелер болгаш он үш хире эмнелге пункттары ажылдап турар. Тундраның үндезин чурттакчылары — коряктарны, чукчилерни, эвенкилерни, ительменнерни 150 ажыг эмнелге ажылдакчылары эмнеп турар.

Тундрада кодан-кодан ивилери-биле одар сүрген ивижилерни хандырары-биле кожуп чоруур эмнелге отрядтарын тургускулаан. Олар вертолёттар-биле кадарчыларже доктаамал ужуп турар. Эмчилер баш удур шинчилелдерни кылып, аарыг кижилерге тайылбырны берип турар, а суурларда медицина темаларынга радиолекторийлар болгаш амыдырал-чуртталга школалары ажылдап турар.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ның корр.
Коряк национал округ.

Доозукчуларга профессия дугайында

КҮЗЕЛИН ЧЕТКЕН

«Кым болурул?» деп айтырыг школачы бүрүзүнге, ылангыя ортумак школа доозукчуларынга, бо-ла тургустунуп кээп турары чугаажок. Ону шиитпирлээри белен эвес болбайн аан. Башкыларның, улуг кижилерниң, хоочуннарның, ада-иелерниң арга-сүмези маңаа негеттинер. Аныяк өскен боттары эчис күзелдиг, быжыг соруктуг, бергелерге торулбас болуру база артык эвес деп бодап чоруур кижи мен.

...Элээн каш чылдар мурнунда болган чүве. Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозка малчыннап чораан Байкара Сотпар-оолдуң бажыңынга болган чугааны сактып, күзелдиң күштүүнге бүзүреп, мону бижиир ужурга таварыштым.

Чайның бир эки хүннериниң бирээзинде Сотпар-оолдарның (олар ынчан бызаа ажаап турган) аалынга чеде берген бис. Кырганнар бажың хөлегезинде шайлап ордулар. Ол-бо чугаа арасында ачазы уруу Лизаның дугайын чугаалай берди: «Сиген кезип тур бис. Лизавыс тосту доосқан. Биске аажок-ла дузалажып тур. Черле кызымак кижи болур хире-дир...»

Удатпаанда Лиза бо чедип келди. Сигенге ажылдаан соонда бызаалар ажаап турган болду. Ооң эчис күзели ынчан-на тодарап келгенин каксы чугаадан билип алдым. Мал эмчизи болзунза чүл деп саналга ол өскээр харыылады: «Бөлүк уруглар эмчи болур деп шиитпирлээн бис» дижип олурганың хөй чылдар эрткенде, бөгүнде дег, база катап сактып келдим. Ынчан улуг кижилер бистер уругну деткип каан бис.

Изиг күзел-чүткүлдүг уруг оңгу класска ол күзүн өөренип кирген. Сотпар-оолдарның өг-бүлезинге таварышкан ажыг-човулаң (акызы, авазы, ачазы удаа-дараа мөчээн). Лизаның алыс соруунга моондак болбаан. Школа доосқан соонда медицина институдунче кирериниң экзаменнерин чедиишкинниг дужааган өөренип кирген. Дээди эртем чедип алырынга ооң изиг күзели аар бергелерни ажып эртеринге дузалап турганы чугаажок.

Ол үеден бээр сес-тос чыл эрте берген. Ажыл, амыдырал аайы-биле Улуг-Хемниң Арысканга чурттай берген бис. Эрткен чылдың күзүнүнде хевертеп аар зарааш, медерелим оскунуп турган мен. Бир-ле миннип кээримге эмчиде чыдар болдум. Мээн чанымда аалым ишти болгаш эмчи база олурду. «Кандыг тур силер?» деп, эмчиниң айтырыынга харыылааш, топтап көре бээримге, шагдагы бичии Лиза улуг кижи апарган, эмчи болу берген бо тур.

Аар аарыгдан үр эмнедип тура сегий берген мен. Чаа-Хөл эмнелгезиниң сагыш човангыр коллективи, ол ышкаш бичиизинден тура-ла эмчи болурун күзеп чораан Лиза мени экирткен. Шагда эрткен таварылгаларны база катап сактып чугаалажып, сеткил хандыр хөөрешкен бис. Елизавета Сотпар-ооловна Байкара Красноярскиниң медицина институдун дооскаш, эмчилеп ажылдап чорууру ол болду. Күзел сорулгазынга бердинген, быжыг тура-соруктуг кижилер кандыг-даа бергелерге торулбас болгаш күзээнин чедип алыр. Бистиң ниитилелде өөрениринге-даа, ажылдаарынга-даа орук ажык. Чүгле шын шилиир, бергелерге торулбас, туруштуг болуру кымдан-даа негеттинер.

М. ДӨҢГҮР-ООЛ,
пенсионер.
Улуг-Хем район.

ЧАА ФИЛЬМ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс-аай партиязының районнар организацияларының эгелээшкини-биле аңаа «Владимир Ильич Ленин» деп документалдыг совет фильмни көргүскен. Фильмни хоорайның ажылчыннары болгаш аныяктары көргеннер.

Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс-аай партиязының даргазының оралакчызы Эрих Циглер кино көрүкчүлериниң мурнунга чүве чугаалааш, ажылчын аңгының социал болгаш политиктиг эрге дээш демиселинге ол партия-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазынче хоорайның ажылчы чоннарын кыйгырган.

Өөрүп четтиришкин

Тываның хөгжүм-шии театрының болгаш күрүнениң ыр, танцының «Саян» ансамблиниң артистериниң оюн көргүзүглерин баян-колчулар хөй удаа көрүп келдивис.

«Саян» ансамбльдиң концертиниң ийиги кезээн бүрүн чаарткан соонда база катап улуг сонуургал-биле көрдүвүс. «Чайлагда» деп көргүзүгде куданың болуп турарын, өг тип, аът мунуп турарын бистиң колхозтуң хоочуннары безин сеткил ханыышкын-биле көргеннер. Тудуужу Кулактай Оюн, саанчы Тамара Болдук, пенсионер Чамзырын Ховалыг, хойжу Ховалыг Аран-оол дээш өске-даа көрүкчүлер концертти ханы сонуургаанын чугаалап турганнар.

Уран чүүл ажылдакчылары кодээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылче сорук киирип, кыйгырып турары чугаажок. Чаа программалыг, солун концертти көрген соонда саанчылар арасында баштактанчып, артистерниң йөрээлдеринге харыы кылдыр улам хол дыңзыг ажылдавас болза хоржок дижип турдулар.

Аныяктар өг-бүле тудканда эп-найыралдыг, бот-боттарынга шынчы, «ынакшыл арыг, найырал быжыг» болур деп үлегер чугааның шынныын улуг назылыглар концерттен дыңнааш, аныяк өскенинге чагып сургаан-даа.

«Улуг-Хемим — Енисейим» деп ырының танцы-биле күүседиин ырлап турары сеткилимге дыка-ла таарышкан. Хепсынны таарыштырганы эки.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чарлакчының баштактаныышкыны

Бирги классчы оол таксини дозуп алган:

— Акый, озалдадым-на, мени дүрген-не школага чедирип көрүңер!— деп дилээн.

Такси школа эжиинге доктаай бергенде чолаачы төлевир негээн. Оол автобуска халас чоруур бижиин көргүскеш, школаже маңнапкан.

* * *

— Силерниң кадарган хойнардан план ёзугаар дөрт хураганны чедир албаан-дыр силер. Ооң чылдагааны чүл?

— Хойлар кызырай берген-дир.

— А хууда хойларыңарның дөртү иинстепкени элдеп-тир аа?

— Ону сакманщик — мээн кадайымдан айтырып көрүңер.

* * *

— Бо лекция силерге чалгааранчыг-дыр бе?

— Чок.

— Ынчаарга чоп зеел, удуп орар силер.

— Мээң уруум чаа сес харлаан. Мында он беш хардан өрү уруглар дугайында чугаа чоруп турар ышкажыл.

— А силерниң уруунар өзе бээр, а бо лекция силерге ажыктыг апарбас чүве бе?

— Ынчага чедир ол мээн бажымдан хадып үне бээр ыйнаан.

Х. СЕРЭЭ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.05—«Хореңгитеннер делегейинде». «Үлетпүр шпионажы». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев дамчыдылганы башкарар. 13.20—Музыкалыг программа. «Телекөрүкчүлерниң чагааларын ёзугаар». 13.50—14.00— Чаңсар. 14.00—«В. И. Ленин». Вл. Маяковскийниң чогаалдарын ёзугаар композиция. Л. Филатов күүседир. 14.45—«Кадыкшылга» программазының почтазы». 15.15— Өңнүг телекөргүзүг. Концерт. 16.00—«Ульяновскиде ленинчи мемориал». 16.30—«Кызыл шуурган». Уран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 18.50— Мультфильм. 19.00—«Бистиң аалчыларывыс». Дамчыдылга. 19.35— Телемедээлер. 19.50— Чарлалдар, реклама

МОСКВАДАН

20.00—Х. Луйк—«Сыдыстыг шак». Телешииниң баштайгы көргүзүү. 21.10— Кемеровонуң телестудиязының программазы. 22.05—«Аныяк үннер». Совет ырның бот-тывынгыр күүседикчилериниң концерти. 23.30—«Үе». Информастыг программа. 00.00—02.00— Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Арарат». (Ереван).

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга бичие чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр, барыын районнарга 15—19 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг районнарга 6—10, өскелеринге 14—18 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр, чоорту 14—19 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 14—16 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедер чери —Чер» (2 сериязы катай) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рустам биле Сухраб» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сайха» (2 сериязы катай) 20.00, «Прокурорнуң оглу» (2 сериязы катай) 15.00, 17.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чапайның эзирлери» 9.00, 14.40, «Сагыш ышкаш чүве кайдал» 10.50, 12.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1229.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС-00658